

UNIVERSITETET I
NORDLAND

MASTEROPPGAVE

«Det farligste for likestillingen er myten om at vi har likestilling!»

En analyse av Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013

PO 310 S Politikk og samfunnsendring

Fakultet for samfunnsvitenskap

Universitetet i Nordland

Linda K. Storjord

Høsten 2013

Forord

Masteroppgaven markerer slutten som student på Statsvitenskapelig fakultet ved Universitetet i Nordland – for denne gang.

Etter å ha arbeidet mange tiår i offentlig forvaltning er nå målet, og drømmen oppfylt; en høyere utdanning innenfor politikk og samfunnsendring. Tematikk om samiske forhold har hele tiden engasjert meg, og det ble derfor et naturlig utgangspunkt når valg av problemstilling skulle gjøres. Økt kunnskap og diskurser er nødvendig for at Norges urfolk skal bevare sin kultur og identitet.

Masteroppgaven har uten tvil vært den mest krevende delen av studiet. Venner, familie og kollegaer har gitt meg oppmuntring og støtte underveis og dermed bidratt til at jeg har kommet i mål.

Aller først tusen takk for god faglig veiledning til Ann Therese Lotherington! Ingen selvfølge å få veileder som følger opp og prioriterer studenten.

Takk til mine sønner Ole Kristian og Martin Bernar, som jeg har studert samtidig med, og som har gitt meg følelsen av at det er litt kult å ha en mamma som fortsatt studerer.

Takk til medstudent Hanne Sofie for god drahjelp, faglige refleksjoner og fellesskap på mange godværsdager på «masterrommet». Vårt samarbeid er ikke over!

Sist, men ikke minst, takk til Geir Helge for at du skjønnte at dette har vært viktig for meg og at tiden måtte prioriteres deretter.

Bodø, 15. november 2013

Linda K. Storjord

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord.....	1
Kap. 1 Innledning.....	4
1.1 Oppgavens aktualitet.....	5
1.2 Sametinget.....	5
1.3 Likestillingens utvikling i det norske og i det samiske samfunn.....	7
1.4 Sametingets handlingsplan for 2009-2013.....	9
1.5 Problemstilling.....	12
1.6 Oppgavens struktur.....	12
Kap. 2 Metode.....	14
2.1 Datainnsamling og valg av metode.....	14
2.2 Kvalitativ metode.....	14
2.3 Dokumentstudie.....	16
2.5 Analysen.....	17
2.6 Dataens pålitelighet og gyldighet.....	18
2.5 Oppsummering.....	19
Kap. 3 Teoretisk tilnærming og tidligere forskning.....	21
3.1 Ulike forståelser av kjønn.....	21
3.2 Ulike forståelser av likestilling og feminisme.....	23
3.2.1 Feminisme.....	25
3.2.1.1 <i>Liberalfeminisme</i>	27
3.2.1.2 <i>Radikalfeminisme</i>	29
3.3 Samer - etniske minoriteter.....	30
3.4 «What's the problem?».....	32
3.5 Annen forskning.....	33
3.6 Oppsummering.....	37
Kap. 4 Handlingsplanen er løsningen – Hva er problemet? Hva sies ikke?.....	39
4.1 Kjønn - Sametinget.....	41
4.1.1 <i>Manglende likestilling og tap av legitimitet</i>	41
4.1.2 <i>Samfunnsperspektivet</i>	45
4.1.3 <i>Ekskludering av menn?</i>	46

4.1.4	<i>Hvem skal likestillingspolitikken ivareta?</i>	50
4.1.5	<i>Begge kjønn i styrer og råd</i>	51
4.1.6	<i>Avmakt</i>	54
4.1.7	<i>Oppsummering</i>	56
4.2	<i>Kjønn - samiske samfunn</i>	57
4.2.1	<i>Kjønnsdelt arbeidsmarked</i>	57
4.2.2	<i>Et bærekraftigsamisk samfunn</i>	59
4.2.3	<i>Toleranse for ulike seksuelle preferanser</i>	60
4.2.4	<i>Seksuell trakassering</i>	63
4.2.5	<i>Oppsummering</i>	63
4.3	<i>Etnisitet - Sametinget</i>	65
4.3.1	<i>Etniske utfordringer</i>	65
4.3.2	<i>Oppsummering</i>	66
4.4	<i>Etnisitet - samiske samfunn</i>	67
4.4.1	<i>Materielle rettigheter og kontrollordninger</i>	67
4.4.2	<i>Immaterielle rettigheter som likestilling?</i>	70
4.4.3	<i>Vold i nære relasjoner</i>	70
4.4.4	<i>Forebyggende tiltak</i>	71
4.4.5	<i>Oppsummering</i>	72
Kap. 5	<i>Avslutning</i>	73
	<i>LITTERATURLISTE</i>	78

Kap. 1 Innledning

«Det farligste for likestillingen er myten om at vi har likestilling!

Likestilling mellom kjønnene er det bare sure kjerringer som hater verden som bryr seg om, er det noen som hevder. I 2012 er likestilling avleggs og til og med gått for langt, fortsetter de. Samiske kvinner har tatt halve makta i Sametinget, og mesteparten av makta i sametingsrådet. Det må da holde?»

Nei, det gjør ikke det, mener jeg. For meg handler likestilling om hvilket samfunn vi vil ha. Skal vi gi plass til alle? Skal alles bidrag til samfunnet verdsettes? Likestilling er å arbeide for nettopp dette, et samfunn med like rettigheter, plikter og muligheter for både kvinner og for menn. Likestilling handler om hvilke verdier vi skal bygge vårt samfunn på. Derfor er likestilling viktig...»

(rådsmedlem i Sametinget Vibeke Larsen i en kronikk 8. mars 2012.)

Utsagnet inspirerte meg til å velge tema for masteroppgaven som omhandler likestilling i samiske samfunn.

Vibeke Larsen var medlem av Sametinget valgperiode 2009-2013 og representerte Arbeiderpartiet. Larsen var også valgt inn i Sametingsrådet og hadde derfor en sentral posisjon for å kunne bidra til utforming av politikken for dette området. Oppgavens formål er å belyse Sametingets forståelse av kjønn og likestilling, slik det presenteres i «Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013». Analysen vil ut fra deres forståelse av kjønn og likestilling kunne fortelle hvilke problemer handlingsplanen er ment å løse. Til hjelp i arbeidet stilles det to spørsmål til handlingsplanens målsettinger: hva er problemet? og hva forblir taust? Det er altså ikke en generell drøfting av politikkområdet likestilling som er grunnlag for denne masteroppgaven.

Som en del av handlingsplanens referanserammer gis en kort presentasjon av Sametinget som institusjon og beskrivelse av likestillingens fremvekst i norske og samiske samfunn. Deretter kommer en presentasjon i tabellform av handlingsplanen som er Sametingets styringsdokument for politikkområdet likestilling. I analysen går jeg gjennom handlingsplanens målsettinger, strategier og tiltak ved hjelp av en egenutviklet analysemodell og det analytiske rammeverktøyet «What's the problem?» utarbeidet av Carol Lee Bacchi (1999). Hun stiller fem kontrollspørsmål for å analysere politiske dokumenter eller diskusjoner og i denne oppgaven brukes to av disse: hva er problemet og hva forblir taust?

Det antas at Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013 representerer det formelle styringsdokumentet på likestillingsområdet, både internt i organisasjonen og i det samiske samfunn utenfor organisasjonen. Min erfaring fra offentlig virksomhet tilsier at plandokumenter ikke trenger å være forpliktende for enkeltvedtak i ettertid, men handlingsplanen er like fullt et uttrykk for Sametingets mening i saken. Denne undersøkelsen er en analyse av strategier og tiltak som faktisk ble vedtatt, og vil dermed ikke være en studie av beslutningsprosessen og heller ikke av hvilke effekter handlingsplanen gir.

De to spørsmålene; hva er problemet og hva forblir taust knyttes til teoretiske perspektiver, annen forskning og andre politiske dokumenter på statlig nivå. Kjønn kan forstås på ulike måter og i denne sammenheng vurderes problemstillingen i forhold til biologisme og sosialt konstruerte kjønnsroller. Likestilling som liberalfeminisme og radikalfeminisme vil være sentrale forståelser i analysen.

1.1 Oppgavens aktualitet

Det er i begrenset grad forsket på kjønn og samer i Norge. Undersøkelsen min skiller seg fra annen forskning som er gjort på temaet med at den retter fokuset på det politiske dokumentet «Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013», som utgangspunkt for å oppnå målsettinger om likestilling i samiske samfunn. Spørsmålet som reises er hvordan man forstår likestilling gjennom de løsninger som handlingsplanen skisserer og bringe refleksjoner over hvordan oppnå målsettingene ved hjelp av det politiske styringsdokumentet. Kanskje kan noen av de momenter som belyses her være interessant når det neste Sametinget skal behandle sin handlingsplan? Annen forskning som er nærliggende til denne undersøkelsen er det redegjort for i kapittel 3.5.

1.2 Sametinget

Sametinget ble etablert som folkevalgt organ i Norge i 1989. Det skal sikre politisk deltakelse og medvirkning for den samiske befolkningen. Institusjonen har sitt hovedkontor i Karasjok, og har avdelingskontorer flere steder i landet. Den samiske befolkning er i dag geografisk plassert over hele landet, men på Nordkalotten har den eksistert siden tiden før nasjonalstatene ble etablert. Samene kan oppfattes som ett folk på tvers av landegrensene til Norge, Sverige, Finland og Russland og befinner seg på et område som kalles Sápmi. Området strekker seg fra Kola-halvøya i nordøst til Engerdal i Sør-Norge og Idre i Sør-Sverige.

På hjemmesiden til Sametinget, eller Sámediggi som det heter på samisk, kan vi lese følgende om etableringen:

«Opprettelsen av Sametinget i 1989 bygger i stor grad på erkjennelsen av en undertrykkende fornorskningsspolitikk som strekker seg helt tilbake til begynnelsen av 1800-tallet. Samene har vært utsatt for et statlig overgrep som nesten har utryddet en hel kultur, men framveksten av samiske rettigheter og opprettelsen av Sametinget er ikke kun et resultat av en forfeilet statlig politikk. Sametinget og samiske rettigheter er også et resultat av at samene har vært og er et eget folk med sine egne tradisjoner og institusjoner, som i et lengre historisk perspektiv har vært selvstendig.

Samene er en minoritet i Norge og når dermed ikke fram i ordinære demokratiske organer basert på flertallsdemokrati. Samtidig har samene som urfolk rett til innflytelse over sin framtid ved å sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. I Grunnlovens § 110A heter det:

«Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.»

Videre har Norge forpliktelser overfor samene blant annet gjennom: Sameloven, Finnmarkloven, Plan og bygningsloven, Kulturminneloven, Reindrifstloven, Opplæringsloven og Stedsnavnsloven.»

Valg til Sametinget holdes fjerde hvert år samtidig som stortingsvalget. Alle som er innført i sametingets valgmanntall har stemmerett til sametingsvalget og i 2009 utgjorde det 13 890 personer på landsbasis (www.sametinget.no, lest 14.10.13). I forkant av valgperioden 2009-2013 ble det foretatt en del endringer i når det gjelder valgkretsene, slik at landet nå er inndelt i 7 valgkretser mot tidligere var det 13 valgkretser. Sametingets plenum består av 39 representanter som innehar øverste myndighet og avholder vanligvis fire møter i året.

Alle de 39 representantene er fordelt i 3 fagkomiteer som fremmer innstillinger til plenum; Plan- og finanskomiteen, Oppvekst-, omsorg og utdanningskomiteen, Næring- og kulturkomiteen. Sametingspresidenten er valgt av flertallet i Sametingets plenum. Presidenten velger 5 medlemmer til Sametingsrådet.

I følge hjemmesiden til Sametinget fungerer rådet som Sametingets regjering, og står for den daglig politiske virksomheten. Der kan man også lese at rådets medlemmer har fått ansvar for ulike saksområder. Jeg kan ikke se at noen har fått spesielt ansvaret for likestillingspolitikken, bortsett fra at presidenten har ansvaret for samtlige saksområder.

Josefsen (2004) beskriver Sametinget som en politisk arena og en arena for konflikt mellom ulike roller. Sametinget har etter sameloven en rådgivende funksjon overfor de norske myndighetene, men de er også en meningsdannende institusjon i det samiske samfunn, og de kan dermed bli en politisk maktfaktor.

I følge Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) fra 1987 skal Sametinget ha egen administrasjon som er ansatt av Sametinget.

Sametingets handlingsplan for likestilling rulleres i hver valgperiode og vil dermed kunne bidra til kontinuitet i fokuset på likestillingspolitikken.

1.3 Likestillingens utvikling i det norske og i det samiske samfunn

Stemmeretten for kvinner ble etter mange års kamp ble vedtatt i 1913. Kampen ble ledet av kvinner som Camilla Collet, Gina Krogh, Fernanda Nissen, Fredrikke Marie Qvam og markerer et viktig skille for likestillingen. Utover 1970-tallet ble det økt fokus på kjønnskvotering for å oppnå representativitet i folkevalgte organer og flere kvinner i arbeidslivet. Det foregikk en institusjonalisering blant annet gjennom at Eva Kolstad i 1979 ble valgt til det første likestillingsombud i Norge. Likestillingsråd ble etablert og kommunene opprettet likestillingsutvalg. På det juridiske plan kom Lov om selvbestemt abort som ble vedtatt i 1978. En rekke feministorganisasjoner ble etablert og likestillingen opplevde et internasjonalt gjennombrudd som kalles «den nye kvinnebevegelsen» (NOU 2012:15). Det kom også en utvikling med hensyn til å tilrettelegge for kvinners deltakelse i yrkeslivet og lønnet arbeid. I begynnelsen handlet det om å skaffe daghjem og barnehageplasser. Etter hvert rettigheter som ammeferie, skolefritidsordninger, omsorgspermisjoner, fødselspermisjoner både for mor og far m.m. I NOU 2012:15 kan man lese at høy sysselsetting er et sentralt premiss for den nordiske velferdsstatsmodellen. Gjennom arbeidslinja sikrer man finansiering av velferdsordninger og at ulike offentlige stønadsordninger blir mest mulig kortvarig.

De siste årene har fokuset vært spesielt på å oppnå kjønnskvotering på minst 40 % av hvert kjønn i styrerommene i allmennaksje-selskaper og ved lovendring i 2011 gjelder dette kravet også for aksjeselskaper.

Stemmeretten for kvinner markerte et skille for likestillingen i det norske samfunnet. I det samiske samfunnet må Elsa Laula Renberg fremheves som en foregangskvinne. Renberg tok initiativ til å arrangere nordisk samemøte i Trondheim den 6. februar 1917.

Arrangementskomiteen besto av bare kvinner som oppfordret kvinner spesielt til å delta på møtet, og arbeide for sitt folk. I dag markeres 6. februar som den offisielle samefolkets dag (www.stemmerettsjubileum.no, lest 14.10.13). Renberg var politisk aktiv, hadde utdanning og kjempet for samepolitikken. Det var ikke vanlig for samiske kvinner på den tiden.

Sametinget opprettet i 1996 et 3-årig kvinneprosjekt som hadde til intensjon å integrere kvinne- og likestillingsperspektivet i Sametingets arbeidsområder. Prosjektet resulterte i at det ble opprettet en fast samisk kvinnekonsulentstilling i Sametingets administrasjon og den første handlingsplanen for likestilling ble utarbeidet og vedtatt 3. juni 1999 (Stordahl 2003).

Sametinget har etter det vedtatt handlingsplaner for likestilling i hver valgperiode og årlig legges det frem likestillingspolitiske redegjørelser av Sametingsrådet.

Da Sametinget ble konstituert for første gang i 1989 var 13 av 39 representanter kvinner. Kvinneandelen ble ytterligere redusert og for valgperioden 2001 ble det kun valgt 7 kvinner til Sametinget. Dette medførte naturligvis en mediedebatt. Årsaken til at kvinneandelen ble redusert kan være holdninger til kvinner i det samiske samfunn eller interne mekanismer i det samiske samfunn (Stordahl 2003).

Ved valget i 2005 foregikk det en kvinnemobilisering som ga en økning til 22 kvinner. Josefsen og Aardahl (2011:53) mener at det viser at det ikke bare er selve valgordningen som har betydning for kjønnsbalansen. Ved neste valg i 2009 var det ikke noen spesiell mobilisering, men likevel gikk ikke kvinneandelen særlig ned og det ble valgt 19 kvinner. Til sammenligning var kvinneandelen i Stortinget i 2009 på 39.6 %, og for kommunestyrene i 2007 var andelen kvinner 37,5 %.

I likestillingspolitisk redegjørelse for 2012 kan man lese at Sametinget har oppnådd omtrent 50 % kjønnsbalanse gjennom to valgperioder.

Valg til Sametinget skiller seg fra Stortingsvalg ved at det kan stilles krav til kjønnsbalanse på listeforslagene. Forskrift til Sameloven § 28 fastslår at Sametinget innen 15. desember året før valgåret kan bestemme at hvert kjønn skal være representert med minst 40 prosent blant de foreslåtte kandidatene på hver liste (Forskrift om valg til Sametinget).

Sametinget er kommet lengre på dette området i og med at ved valg til Storting, fylkesting eller kommunestyrevalg ikke inneholder krav om kjønnsbalanse ved godkjenning av listeforslag (Kommunal- og regionaldepartementets valghåndbok, s. 30 www.valg.no). Kommuneloven og likestillingsloven inneholder regler om kjønnskvoltering av valg til utvalg som skjer *etter* kommunestyre- og fylkestingsvalg, men ikke for listeforslagene. Resultatet er at partier kan få inn representanter bare fra det ene kjønn og det oppstår dermed problemer med å oppnå kjønnsbalanse i de underliggende organer som skal velges. Dette er imidlertid et av endringsforslagene fra Skjeie-utvalget (NOU 2012:15).

Josefsen (2004) hevder at Sametinget på begynnelsen av 2000-tallet var der hvor Stortinget var på begynnelsen av 1970-tallet. Hun begrunnet påstanden med at likestilling som politikkområde ble ivaretatt av en folkevalgt forsamling som da var mannsdominert. Situasjonen er endret siden den gang og frem til valgperioden 2009-2013 hvor ca. halvparten var kvinner.

1.4 Sametingets handlingsplan for 2009-2013

Sametingets handlingsplan for likestilling for perioden 2009 -2013 er et kortfattet dokument på 7 sider inklusiv forside og innholdsfortegnelse. Selv om det ikke er direkte sammenlignbart kan det nevnes at regjeringens handlingsplan for likestilling for 2014 er på 103 sider.

Handlingsplan ble vedtatt av Sametinget den 27.11.08 i sak 46/08 og den presenterer aller først følgende visjon:

«Et likestilt samisk samfunn med like rettigheter, plikter og muligheter for kvinner og menn.»

Handlingsplanen har tre innsatsområder som omhandler

- likestilling mellom kjønnene
- toleranse for ulike seksuelle legninger
- bekjempelse av vold i nære relasjoner

Sametingets handlingsplan for likestilling inneholder begrensete med opplysninger om rapportering og økonomiske konsekvenser. Temaet er stort sett begrenset til at planen følges opp gjennom årlige likestillingspolitiske redegjørelser, budsjett og årsmeldinger.

Målhierarkiet i Sametingets handlingsplan for likestilling for 2009 - 2013 kan illustreres slik:

<p style="text-align: center;">Visjon: <i>«Et likestilt samisk samfunn med like rettigheter, plikter og muligheter for kvinner og menn»</i></p>			
	<u>Innsatsområde 1</u>	<u>Innsatsområde 2</u>	<u>Innsatsområde 3</u>
	Likestilling mellom kjønnene	Toleranse for ulike seksuelle legninger	Bekjempelse av vold i nære relasjoner
Hovedmål:	<i>Likestilling skal implementeres i alle politikkområder i Sametingets arbeid</i>	<i>Aksept og toleranse for homofile og lesbiske</i>	<i>Både kvinner og menn skal ha rett til et liv fritt for vold og trusler om vold og barn skal ha rett til en oppvekst uten overgrep og frykt</i>
Delmål 1	<i>Likestillingsarbeidet skal angå begge kjønn</i> Strategier (2) Tiltak (5)	<i>Ingen delmål</i> Strategier (1) Tiltak (3)	<i>Ingen delmål</i> Strategier (1) Tiltak (3)
Delmål 2	<i>Sikre begge kjønn deltakelse i styrer og verv</i> Strategier (2) Tiltak (5)		
Delmål 3	<i>Et mer kjønnsdifferensiert arbeidsliv</i> Strategier (3) Tiltak (6)		
Delmål 4	<i>Likestillingsperspektiv implementeres i rettighetsarbeidet</i> Strategier (4) Tiltak (7)		

Tabell 1: målhierarki for Sametingets handlingsplan for likestilling -2013

Tabellen viser at innsatsområde 1 er det mest omfattende og inneholder 1 hovedmål, 4 delmål med 11 strategier og 23 tiltak. Innsatsområde 2 har 1 mål, 1 strategi og 3 tiltak mens innsatsområde 3 har 1 mål, 1 strategi og 3 tiltak. Strategiene og tiltakene vil bli presentert mer utfyllende i analysens kapittel 4.

Ved oppstart av arbeidet med masteroppgaven lette jeg etter sammenhenger mellom handlingsplanen og regjeringens styringsdokumenter. Selv om Sametinget er en selvstendig institusjon, er de også statens «forlengede arm» og en del av det norske samfunnet. Samiske kvinner og menn vil derfor måtte forholde seg til de nasjonale styringsdokumenter i tillegg.

Dersom planen skulle være i tråd med nasjonale føringer burde den inneholde informasjon om juridiske bestemmelser. Eksempler på slike bestemmelser er at i henhold til likestillingsloven er forskjellsbehandling på grunnlag av kjønn forbudt, og arbeidsmiljøloven inneholder lovgitte rettigheter om velferdspermisjoner. Diskriminering- og tilgjengelighetsloven bestemmer at det ikke er lov å bli diskriminert på grunn av kjønn eller funksjonsevne. I tillegg kommer internasjonale forpliktelser som Norge har. Med dette menes ikke at handlingsplanen skal være en fullstendig oversikt over lover og regler, men hensikten er å sette handlingsplanen inn i et målsystem hvor internasjonale forpliktelser, nasjonale lover, statlige styringsdokumenter blir grunnlaget for Sametingets handlingsplan og for likestillingspolitikken. Dermed blir Sametingets viktigste funksjon å synliggjøre det spesielle behovet samene som Norges urfolk har, for å kunne oppnå likestilling og likeverd.

Josefsen (2004) kritiserte handlingsplanen for ikke i tilstrekkelig grad å vektlegge etniske utfordringer. Hvorvidt dette fremdeles er tilfelle vil analysen i denne undersøkelsen vise.

Etter en presentasjon av målhierarkiet i handlingsplanen, samt en vurdering av dens plass i forhold til statlige føringer, blir spørsmålet om verdien av politiske styringsdokumenter. For politikerne i Sametinget, antas det at dokumentet legger noen overordna føringer for de prioriteringer som gjøres i valgperioden. Flertallet kan nedfelle sin egen politikk i slike dokumenter og innholdet bidrar til å legge til rette for en bedre og mer systematisk oppgaveløsning av likestillingsarbeidet.

1.5 Problemstilling

Denne masteroppgaven har som formål å belyse hvilken forståelse Sametinget har av *problemet* kjønn og likestilling med utgangspunkt i Sametingets handlingsplan for likestilling for 2009-2013. Dokumentet antas å være det viktigste strategiske dokumentet politikerne har for likestilling i samiske samfunn. I tillegg til handlingsplanen kan likestillingspolitiske beslutninger være en del av årsmeldinger, budsjett og andre strategidokumenter, men disse vurderes ikke i denne oppgaven. Det finnes ingen entydig teoretisk definisjon på kjønn og likestilling verken i det norske eller i det samiske samfunn. Det er derfor grunn til å undersøke hvilken definisjon Sametinget har lagt til grunn ved utarbeidelse av handlingsplanen.

Problemstillingen er dermed følgende:

«Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013 er valgt som løsning for å oppnå et likestilt samisk samfunn.

- 1. Hvilke problemforståelser av kjønn og likestilling ligger til grunn for handlingsplanen?**
- 2. Hva forblir taust i det politiske dokumentet?»**

Sametingets problemforståelse av kjønn og likestilling fremkommer ved de vedtatte mål, strategier og tiltak i handlingsplanen. For å besvare problemstillingen stilles spørsmålene «hva er problemet?» og «hva forblir taust?» til handlingsplanens ulike deler. Det er sammenhengen mellom forståelsen av kjønn og likestilling, og det som forblir taust i handlingsplanen som er gjenstand for analysen.

1.6 Oppgavens struktur

Oppgaven inneholder 5 kapitler til sammen. Kapittel 1 er innledningen som først beskriver oppgavens aktualitet, institusjonen Sametinget og en oversikt over likestillingens utvikling i det norske og det samiske samfunn. Punkt 1.4 viser en tabell med handlingsplanens målsettinger, strategier og tiltak. I pkt. 1.5 presenteres problemstillingen. Hvert hovedkapittel i oppgaven inneholder en oppsummering.

I kapittel 2 redegjøres det for den metodiske fremgangsmåte som er valgt for å besvare spørsmålene i problemstillingen. Her redegjøres det også for hvordan jeg har funnet litteratur og annen forskning på området.

Kapittel 3 skisserer teoretisk tilnærming til kjønn, likestilling og feminisme. Det analytiske rammeverktøyet «What's the problem?» gjennomgås også her. Kapittel 3.3 har overskriften samer som etniske minoriteter. Kapittelet gir til slutt en oversikt over annen relevant forskning i kapittel 3.5.

Kapittel 4 er viet til analyse av handlingsplanen. Analysen har jeg valgt å dele i fire underkapitler som er i samsvar med en egenutviklet modell med overskriftene: kjønn-Sametinget, kjønn-samiske samfunn, etnisitet-Sametinget, etnisitet-samiske samfunn. Hvert underkapittel avsluttes med en oppsummering.

Kapittel 5 er oppgavens avslutning og her gjøres det noen overordnede refleksjoner og så besvares problemstillingen.

Kap. 2 Metode

Dette kapittelet skisserer metodiske fremgangsmåter benyttet i forskningsprosessen i forhold empiri, teori og analyse.

Empirisk grunnlag for denne oppgaven er «Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013». Undersøkelsesmetoden for å besvare problemstillingen er kvalitativ metode og dokumentstudie.

2.1 Datainnsamling og valg av metode

Det viktigste empiriske datagrunnlaget som er selve handlingsplanen fant jeg på Sametingets egen hjemmeside. Likestillingspolitisk redegjørelse fant jeg på samme måten. Med bakgrunn i Sametingets handlingsplan for valgperioden 2009-2013 søkte jeg etter tidligere forskning og relevant litteratur ved søk på biblioteksdatabasen BIBSYS og Google Scholar. Søkeord jeg brukte var for eksempel; kjønn og etnisitet, likestilling blant samer, samer og likeverd. Eva Josefsens rapport «Sametinget som likestillingspolitisk arena» fra 2004 dukket tidlig opp. Det førte til at jeg justerte problemstillingen min til å være en policyanalyse av Sametingets forståelse av kjønn og likestilling i handlingsplanen, for å bidra med noe nytt til feltet. Basert på litteratursøkene fant jeg i tillegg flere særlige relevante dokumenter; NOU 2012:15 *Politikk for likestilling*, NOU 2011:18 *Struktur for likestilling*, Likestillingsstatus blant samer (Hansen 2012) og St.meld. nr. 44 (2012-2013) *Likestilling kommer ikke av seg selv*.

Det teoretiske grunnlaget har jeg funnet i litteratur fra andre studier, offentlige styringsdokumenter (NOU'er, Stortingsmeldinger), og annen forskning på området. Dette vil bli redegjort for i kapittel 3.

Forskere og studenter er pliktig å melde eller søke Personvernombudet for forskning (NSD) dersom man samler inn personopplysninger. Det samles ikke inn noen form for personopplysninger til oppgaven, og den er derfor ikke meldt til NSD.

2.2 Kvalitativ metode

Metodisk refleksjon er nødvendig for å bestemme hvilken undersøkelsesmetode som skal benyttes for å belyse problemstillingen. Kvalitativ metode er en fellesbetegnelse for flere ulike metoder og kan eventuelt kombineres med kvantitativ metode og kalles da triangulering. Kvalitativ metode egner seg til studier der det ikke er mye forskning på fra før og hvor åpenhet og fleksibilitet er nødvendig (Thagaard 2008).

I kvantitativ metode er det årsakssammenhenger det letes etter og det vil typisk være større avstand til informanter og kontekst for øvrig (Mehmetoglu 2004).

Som nevnt i innledningen brukes analyseverktøyet «What's the problem?» (Bacchi 1999). Dette analytiske rammeverket er både en teoretisk tilnærming og en del av den analytiske metoden. Empirien er avgrenset til «Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013» og understøttende dokument «Sametingets likestillingspolitisk redegjørelse 2012».

Andre grunner til valget av kvalitativ metode er at metoden har som målsetting å oppnå forståelse av sosiale fenomener og fortolkning av disse (Thagaard 2008). Problemstillingen i oppgaven fordrer grundig tekstanalyse av Sametingets handlingsplan og Thagaard (2008) sier følgende om kvalitative tilnærminger:

«Et fellestrekk for alle kvalitative tilnærminger er at de data forskeren analyserer, foreligger i form av tekst. Teksten kan beskrive personens handlinger, utsagn, intensjoner eller perspektiver. Hvilken form teksten har, er avhengig av hvilken metode forskeren benytter seg av. Når forskeren har vært ute i felten, kan teksten være i form av notater eller intervjuer som er tatt opp på bånd. Uansett hvilken metode som benyttes, representerer den skrevne teksten et særpreg ved kvalitative data.»

(Thagaard 2008:13)

Andre metoder som intervju, observasjon, kvantitative data om kjønn og etnisitet er også vurdert. Jeg kunne gjennomført intervjuer med Sametingets representanter i kombinasjon med dokumentanalysen. Det ville utvidet forståelsen av likestilling i handlingsplanen, ettersom skrevne dokumenter ikke inneholder alles intensjoner eller oppfatninger.

Problemstillingen er derimot begrenset til å se hvilken forståelse av kjønn og likestilling Sametinget har, og jeg har vurdert det tilstrekkelig å analysere handlingsplanen. Vurderingen ble gjort med bakgrunn i tilgjengelige ressurser i denne masteroppgaven og at handlingsplanen representerer det skriftlige materialet de politisk valgte representanter har vedtatt og skal styre etter. Handlingsplanen representerer gjeldende politikk til noe annet blir vedtatt.

I en tidlig fase i arbeidet luftet jeg temaet for oppgaven min i tilfeldige møter med samiske kvinner og fikk en del umiddelbare tilbakemeldinger på deres forståelse av likestilling.

Et av disse møtene vil jeg trekke frem i analysen selv om det ikke vil kunne klassifisere for pålitelige data i metodesammenheng. Samtalene ga meg likevel nyttig forståelse og innledet refleksjoner over hva noen i «feltet» mener om likestilling og likeverd.

Aggregert informasjon i form av ulike statistiske dokumenter eller rapporter som eksempelvis «Samiske tall forteller» kunne vært et nyttig supplement, men utgavene hittil omhandler ikke kjønn og etnisitet. Det finnes ikke noen registrering av antall samer i Norge. Den eneste formen for registrering er Sametingets valgmannntall. Innmelding i valgmannntallet gjøres for å få stemmerett ved Sametingsvalget og gir ikke en oversikt over antall samer totalt sett.

Dermed er det heller ikke mulig å fremskaffe detaljert statistikk over kjønn og likestilling i samiske samfunn. Rapporten «Likestillingsstatus blant samer – en kunnskapsstatus» av Ketil Lenert Hansen (2012) gir en vurdering av status for likestilling og har en del statistikk fra det geografiske området for Sametingets tilskuddsordning til næringsutvikling (STN-området).

2.3 Dokumentstudie

Når man samler inn data gjennom intervju og observasjoner har forskeren ansvar for å redusere belastningen mest mulig på deltakerne. Dokumentstudie gjennomføres uten deltakere, foruten forskeren selv, og kan dermed kalles *ikke-påtrengende metoder* (Tjora 2012). Dokumenter må leses ut fra konteksten de er produsert i, med hensyn til tid og sted for hvilke lesere er det produsert for (ibid). Da Sametingets handlingsplan for likestilling ble utarbeidet og vedtatt i Sametinget 27.11.08 var den laget som politisk styringsdokument. Hvilke lesere den er produsert for kan det være flere svar på. Tradisjonelt er et slikt dokument først og fremst til støtte for politikerne i Sametinget og administrasjonen som skal iverksette. Handlingsplanen kan også være produsert for å tilfredsstille krav fra overordnet myndighet, samarbeidspartnere og innbyggere.

Jeg har valgt å se på hvordan Sametinget definerer problemet likestilling ut fra handlingsplanen som ble produsert i 2008 og i analysen supplerer jeg med data som er fremkommet i forskningsrapporter senere. For leserne er det viktig å være oppmerksom på dette og jeg vil derfor anmerke dette der dette forekommer.

Bacchi's «What's the problem?» er en teoretisk og metodisk analyseform og bygger på diskursanalyse, hvor man prøver å finne ut hvordan meninger dannes og representeres. Ut fra Bacchi (1999) er det ikke et reelt problem som ligger og venter på å bli oppdaget, men problemet fremmes av noen som også kan tjene på måten det blir fremstilt på.

I diskursanalyse danner teksten og dets språkbruk grunnlag for hvordan sosiale praksiser fremstår (Tjora 2012). I denne oppgaven er Sametingets handlingsplan det viktigste empiriske grunnlaget der jeg identifiserer tekst/praksis som virkelighetskonstruerende gjennom å se på hvordan Sametinget forstår kjønn og likestilling.

Den franske filosofen Michel Foucault har teorier om diskursanalyse knyttet til makt. Kjønnsteorier er i dagens situasjon ikke en selvfølge, men har blitt til gjennom det sosiale og da særlig gjennom språket (Tjora 2012). I praksis betyr dette at måten Sametinget velger å representere problemet likestilling på er virkelighetskonstruerende og dermed inneholder maktfaktorer.

I tillegg til å være oppmerksom på dokumenter som er produsert i andre kontekster og andre tidsperioder, må man være bevisst på at all tekstanalyse innebærer en fortolkning. Ved en "what's the problem?" – analyse er alle beskrivelser en tolkning og oversettelser som innebærer både retninger og valg (Bacchi 1999:1). Teoretisk kan dette også forklares ved hjelp av hermeneutikken. Hermeneutikken fremhever betydningen av å fortolke handlinger gjennom å finne et dypere meningsinnhold enn det som umiddelbart fremkommer, og var opprinnelig brukt på tekstanalyser (Thagaard 2008:37).

2.5 Analysen

Dataanalyse i kvalitativ metode er en prosess som starter allerede med problemstillingen, for deretter å skje kontinuerlig gjennom arbeidet med prosjektet. Analysen foregår med andre ord i en sirkulær prosess (Mehmetoglu 2004). Når prosessen går mot slutten går man tilbake til problemstillingen for å konkludere i henhold til problemstillingen.

Analysen i kapittel 4 er gjennomført ved å drøfte hvilke problemforståelser av kjønn og likestilling ligger til grunn for handlingsplanen? Dette spørsmålet besvares gjennom handlingsplanens målsettinger og tiltak relatert til teorien. Mer utfordrende kan det synes å bruke undersøkelsesmetoden for det andre spørsmålet om hva forblir taust. Analysen vil vise at det er gjort gjennom å kombinere teori, annen forskning og nasjonale styringsdokumenter på likestillingsområdet.

Handlingsplanen spesielt og likestillingsdebatten generelt, må sees som et bidrag til etablering av meninger og holdninger. Silverman (gjengitt etter Thagaard 2008) antyder at i forbindelse med diskursanalyse kan det innenfor en kulturell sammenheng være «regler og normer» for hvordan personer snakker om bestemte fenomener.

Når jeg i mitt prosjekt skal undersøke hvordan man oppfatter likestilling i samiske samfunn er det viktig å være oppmerksom på nettopp dette; at det kan være «produsert regler» i det samiske miljø om hvordan man skal uttale seg, og at dette gjenspeiles i handlingsplanen. Hensikten med «What's the problem?» -analysen er blant annet å undersøke dette.

2.6 Dataens pålitelighet og gyldighet

I likhet med kvantitativ forskning må kvalitativ forskning ivareta troverdighet. Mehmetoglu (2004) viser til at i følge den positivistiske epistemologien vurderes troverdigheten ut fra validitet (gyldighet), reliabilitet (pålitelighet) og objektivitet (er resultatene nøytrale). Det ideelle i en forskningsprosess er fullstendig nøytralitet, men i og med at kvalitativ metode er basert på fortolkning er dette ikke mulig (Tjora 2012).

I denne undersøkelsen som bruker Bacchi som analytisk rammeverk vil det heller ikke være mulig å presentere helt nøytrale data eller konklusjoner av funnene. «What's the problem?» er utviklet for å se hvordan problemene utvikles og representeres av noen. Handlingsplanen blir i tillegg fortolket ytterligere i denne undersøkelsen. En tydelig begrensning i en Bacchi-analyse er at det ikke er det generelle fenomenet som analyseres, men problemet slik det blir representert av noen i det konkrete dokumentet. Dermed fremkommer det ikke hvordan handlingsplanen har blitt til (input) eller hvilke prosesser som har vært før den ble politisk vedtatt. Ei heller belyses hvilke effekter (output) handlingsplanen gir eller hvordan den blir mottatt blant målgruppene som nevnt i innledningskapittelet. Blant annet vet vi ikke hvilken deltakelse det har vært fra organisasjoner eller andre. Tjora (2012) påpeker at forskerens engasjement i prosjektet kan være «støy» og ressurs på samme tid, og at man derfor må gjøre rede for forskerens posisjon til prosjektet.

Min kjennskap til det samiske samfunn har jeg gjennom å være oppvokst i Tysfjord som er en samisk-norsk kommune i Nordland. I denne to-kulturelle og to-språklige kommunen fremkom motsetninger på skolen, arbeidsplasser, og ikke minst i det politiske system noe som ble mottatt på ulike måter. Kommunen ble innlemmet i samisk språk- og forvaltningsområde i 2005.

I tillegg har jeg arbeidet mange år i kommuneforvaltningen i Tysfjord kommune. Som kommunens innbygger frem til 2007 fikk jeg god kjennskap til samiske forhold, samt strukturer og organisering av offentlig forvaltning.

Et kontrollspørsmål som gjerne stilles i forbindelse med pålitelighet er hvorvidt man ville fått samme resultatet dersom en annen forsker gjorde samme jobben (Tjora 2012). I denne undersøkelsen, som er en ren dokumentanalyse, ville selvfølgelig andre forskere kunne komme til en annen konklusjon. Påliteligheten mener jeg blir styrket gjennom analysens spørsmål om hva som ikke sies. Gjennom disse delene av oppgaven kan man se at *problemet* likestilling kan forstås på flere måter.

Gyldighet, eller validitet, handler om hvorvidt forskningen gir svar på de spørsmål som stilles. Tjora (2012) mener at dette er komplisert og anbefaler at vi heller bruker *kommunikativ* og *pragmatisk gyldighet*. Kommunikativ gyldighet testes mot forskersamfunnet og pragmatisk gyldighet testes mot hvorvidt forskningen fører til endring eller ikke. En annen viktig faktor som øker gyldigheten er fagligheten som skal forankres i annen forskning og at metodebruken er korrekt i forhold til problemstillingen (Tjora 2012). Når det gjelder testing mot forskersamfunnet gjøres det på flere måter; blant annet gjennom veiledning av masteroppgaven og ikke minst gjennom publisering av ferdige undersøkelser. En viktig intensjon med denne masteroppgaven er å analysere handlingsplanen og ikke minst belyse hva som ikke tas opp til diskusjon eller beslutning. Resultatene vil kunne brukes av Sametinget ved utarbeidelse av senere handlingsplaner og kan føre til endring. Denne undersøkelsen vil dermed ha kommunikativ gyldighet.

Generalisering eller overførbarhet innenfor kvalitativ forskning har ikke samme utgangspunkt som i kvantitativ forskning, og har heller ikke vært formålet med denne undersøkelsen. Mens kvantitativ forskning har som formål å generalisere fra utvalg til populasjonen, er målet med kvalitativ forskning å øke innsikten og forståelsen av et fenomen. Metodebruken i Bacchi-analysen er overførbar til hvilket som helst politisk dokument eller sosialt problem, og med denne metoden har det vært mulig å få dypere innsikt i Sametingets forståelse av fenomenet likestilling.

2.5 Oppsummering

Kapittelet gjennomgår metodisk fremgangsmåte for innsamling av data og litteratur. Videre er det gitt en kort teoretisk oversikt over dokumentstudie som metode og hvordan analysen er utarbeidet ved hjelp av Bacchi's «what's the problem?».

Det er vist til at Sametingets prioriteringer i handlingsplanen kan knyttes til makt gjennom at tekst/praksis er virkelighetskonstruerende (Tjora 2012).

Avslutningsvis gjøres det noen vurderinger av undersøkelsens pålitelighet gjennom at den er forankret faglig, og åpenhet om min posisjon til prosjektet. Valget om å kun foreta dokumentstudie av handlingsplanen kan ansees å være en metodisk svakhet, men er vurdert til å være pålitelig til problemstillingen som spør etter Sametingets forståelse av kjønn og likestilling, og hva forblir taust i handlingsplanen. Gyldigheten i denne kvalitative metodebruken økes gjennom faglig forankring, åpenhet og publisering av funnene. Undersøkelsens overførbarhet ligger først og fremst i kunnskapsproduksjonen. I tillegg er metodikken som Bacchi-analysen bygges på overførbar til andre undersøkelser av sosiale problemer eller politiske dokumenter.

Kap. 3 Teoretisk tilnærming og tidligere forskning

I dette kapittelet gjennomgås oppgavens teoretiske tilnærming og annen forskning på feltet.

Først presenteres hva samfunnsvitenskapelig forskning sier om ulike forståelser av kjønn; biologisme og sosialt konstruerte forståelser. Som grunnlag for å drøfte ulike syn på likestillingen har jeg valgt ut to perspektiver for feminisme; liberal feminisme og radikal feminisme hvor oppslutningen har variert over tid i likhet med forståelsen av kjønn.

Til slutt i teorikapittelet følger en beskrivelse av analysemetoden «What's the problem» som er utarbeidet av sosiologen Carol Lee Bacchi. Jeg har blitt inspirert av denne metoden fordi den fokuserer på hvordan et problem fremstilles i politiske dokumenter. Bacchi (1999) hevder at måten et problem representeres er utslagsgivende for hvordan man ser på problemet, og dermed hvilke løsninger som er valgt. I kapittel 3.5 viser jeg til relevant forskning på feltet med 3 ulike rapporter; «Sametinget som likestillingspolitisk arena», Eva Josefsen (2004), «Likestillingsstatus blant samer – En kunnskapsstatus», Ketil L. Hansen (2012), «Et etnisk perspektiv på likestilling – en kartlegging av politiske dokumenter» utarbeidet av Djuve, Kavli, Tronstad (2011).

3.1 Ulike forståelser av kjønn

Kjønn kan forstås ut fra at det er biologiske forskjeller som har betydning for hvordan kvinner og menn tenker og hva de gjør (Lorentzen 2009).

De fleste er enige om at det er forskjeller mellom kvinner og menn, men det som kjønnsforskningen er uenig i, er hvor stor grad atferden vår påvirkes av biologien. Biologisme kaller kjønnsforsker Lorentzen (2009) ideen om at anatomi, fysiologi og biologi er det som utgjør de grunnleggende kjønnsforskjeller.

En annen diskusjon om kjønn er hvorvidt kvinner og menn som gruppe er like?

«Synliggjøringsprosjektet» var et prosjekt på 1970-tallet som ble etablert på grunnlag av at det var mannen som var normen som menneske og en kjønnsnøytral størrelse. Intensjonen var å fortelle om kvinners liv og erfaringer, for å få frem historier som ikke bare var basert på menn. Dog tok synliggjøringsprosjektet utgangspunkt i at kvinner som grupper er like og kan samlet fremstå som forskjellig fra menn (Rustad 1999). Scott (gjengitt etter Rustad 1999) kritiserte dette og hevdet at det heller eksisterer mangfold og heterogenitet fremfor likhet.

Likhetsdebatten brukes også om essensialistisk forståelse av hva kvinner er;

... «kvinner innehar visse fellestrekk som det er mulig å definere, og som er den faste grunnen som all senere kunnskap og erfaringer om kvinner utledes fra»...

(Rustad 1999:87)

Ut fra en slik tankemåte er det de biologiske forutsetninger som avgjør vår atferd.

Samfunnsvitenskapelig forskning om kjønn ser på hvordan forskjeller på det biologiske kjønn påvirker menneskenes samhandling og dermed også samfunnslivet. Forskningsområdet er ikke et veldig gammelt forskningsområde. Trendene har vært skiftende fra 1960-tallet hvor rolleteorien og strukturfunksjonalismen sto sentralt. Rolleteorien innebærer at kjønn formes og tilpasses primært gjennom sosialisering i familien, og sekundært ved sosialisering i samfunnet for øvrig, til 1970-80 tallet hvor noen prøvde å forklare strukturell undertrykking ved hjelp av marxisme og patriarkatteorier. Patriarkatbegrepet brukes i Norge for å beskrive tema om menns makt over kvinner basert på at relasjonen kvinner og menn tilsier en universell form for undertrykking. I følge Solbrække og Aarseth (2009) hevder Øystein Gullvåg Holter at arbeidsdelingen i det kapitalistiske og patriarkalske samfunn er sammenvevd og innehar et hierarki som innebærer at for eksempel omsorgsarbeid er mindre verd enn vareproduksjon.

Fra 1990-tallet og frem til i dag har konstruktivistiske tankemåter har vært de mest fremtredende måter å forstå kjønn på (Solbrække og Aarseth 2009).

Innenfor samfunnsvitenskapelig forskning sees kjønn som dynamisk og som formes kontinuerlig. Kjønnforskningen er kritisk til hvordan dagens samfunn bidrar til makt og undertrykking.

Kjønnsvitenskapelig forskning ble av mange endret fra strukturelle forklaringer til hvordan kjønn «gjøres». Solbrække og Aarseth (2009) viser til West og Zimmermann som definerer kjønn som den sosiale tvangen til å fremstå slik som omgivelsene oppfatter som feminin eller maskulin eller det de kaller «doing gender».

Den franske filosofen Michel Foucault mener at kjønnsforskjellene består fordi man praktiserer kjønn som om de skulle være «sannheter og ikke overleverte normer» (Solbrække og Aarseth 2009:74). Bondevik og Rustad (2009:56) viser til Judith Butler som har bidratt til å utvikle strategier for endring innenfor kjønnforskningen.

Denne amerikanske filosofen er opptatt av performativitet som hun definerer som iscenesettelse eller opptreden. Et viktig poeng for Butler er at kjønnsidentitet er en diskursiv *effekt* og forklares med at det å være kvinne eller mann handler om bestemte måter å *repetere* og *sitere* spesifikke opptredener på ut fra hva som er forventet (en normativitet). På en slik måte kan man si at kjønn ikke er noe man *er*, men noe man *gjør*. Judith Butlers tankesett kan sies å bygge videre på Simone de Beauvoirs utsagn: ”En er ikke født som kvinne, en blir det” (Ellingsæther og Solheim 2002:32). Det henspiller på at kjønn ikke kan sies å medføre gitte, stabile personlige egenskaper i motsetning til biologisme.

3.2 Ulike forståelser av likestilling og feminisme

Likestilling defineres av mange som kjønnslikestilling slik som lik lønn for likt arbeid, og kjønnsbalanse i styrer og utvalg. Dette er selvfølgelig en del av likestillingspolitikken.

Likestillings- og diskrimineringsombudet tar utgangspunkt i at deres oppdrag er å fremme likestilling og bekjempe diskriminering uavhengig av kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne, seksuell orientering og alder.

Likestillingsbegrepet omhandler mer enn bare kjønnslikestilling. Skjeie-utvalget utarbeidet følgende definisjon i NOU2012:15 *Politikk for likestilling*:

«Å være likestilt er noe hver og en av oss har rett til, som følge av den respekt hver og en av oss har krav på som personer.

Et samfunn som ikke garanterer borgerne denne respekten og de rettighetene og det medborgerskapet som følger, er et urettferdig samfunn. Motsatt er et likestilt og rettferdig samfunn et samfunn der alle borgere deltar i samfunnet på like vilkår; der kjønn, klassebakgrunn, etnisitet, hvor man befinner seg i livsløpet, og andre forhold som er utenfor den enkeltes kontroll, ikke forringer levekår og livsmuligheter» (NOU 2012:15, s. 21)

Skjeie-utvalget definerer her likestilling som en rettighet som borgerne har. I forbindelse med utarbeidelsen av NOU'en bestilte utvalget rapporten; «Et etnisk perspektiv på likestilling – en kartlegging av politiske dokumenter» utarbeidet av Djuve, Kavli, Tronstad (2011). Rapporten innledes med å stille spørsmålet: hva er likestilling? Og de spør videre om dette handler om like rettigheter, muligheter eller utfall. De viser til Likestillingsloven fra 1978 som bestemmer at forskjellsbehandling på grunnlag av kjønn er forbudt og at kvinner og menn skal gis like muligheter til utdanning, arbeid og kulturell og faglig utvikling.

Som jeg vil komme tilbake til i analysen bruker Sametinget begrepet likeverd i forbindelse med sin definisjon av likestilling. Artikkelen «Mangfold, likhet og likestilling i Sápmi» (Kramvig og Flemmen 2010) beskriver en av flere forståelser av *likeverd*. Utgangspunktet for artikkelen er en undersøkelse av samisk-norske og norsk-samisk-russiske ektepar og hva de legger i begrepene mangfold, likhet og likestilling i hverdagslivene. Kramvig (gjengitt etter Kramvig og Flemmen 2010:177) hevder følgende:

«Det er i forhandlinger om gjensidig respekt at verdighet og likeverd arbeides frem som en nøkkelfaktor i relasjonene mellom kvinner og menn. Både individuell verdighet og dermed autonomi skal besvares samtidig som et fellesskap dem imellom skal etableres»

Sametingets skrevne definisjon av likestilling handler også om blant annet respekt, rettigheter og muligheter fremkommer i handlingsplanens innledning til innsatsområdet om likestilling mellom kjønnene. Nærmere beskrivelse av Sametingets definisjon vil derfor bli gjort i analysedelen pkt. 4.1.1.

Sametinget selv er forvaltningsorganet for handlingsplanen og på nasjonalt nivå er det Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) som har ansvaret for dette politikkområdet. LDO er opprettet på statlig nivå for å fremme likestilling og kjempe mot diskriminering uavhengig av blant annet *kjønn, etnisitet, religion, funksjonsevne, seksuell orientering og alder*. I tillegg til å håndheve diskrimineringsforbudet i lovverket skal de gi rettledning og være pådrivere for likestilling og mangfold.

Ombud Sunniva Ørstavik hevdet at det er et gap mellom antall samer som opplever diskriminering og de sakene som havner på ombudets bord og sa følgende:

«Vi har bedt om er en nasjonal strategi mot hets og hatefulle ytringer. Jeg vil ha antidiskrimineringsarbeid mye tidligere inn i skolen, flere møteplasser og lovfestet antidiskrimineringsarbeid i kommunene og i det offentlige ellers, sier Ørstavik»
(Likestillings- og diskrimineringsombudet www.ldo.no)

Likestillings- og diskrimineringsombudet har også et ansvar og en rettledningsplikt overfor den samiske befolkningen.

3.2.1 Feminisme

Det finnes mange feministiske teorier, men utgangspunktet til Halsaa (1996) er at feminismen omhandler grunnleggende spørsmål om maktforhold, likheter og forskjeller mellom kjønn.

Feminismen er en del av arven fra opplysningstiden på 1700 tallet når kvinner ikke aksepterte å bli skjøvet til side som mindreverdige under den franske revolusjon.

Feminisme som politikk kan i utgangspunktet hevdes å være altomfattende. Det blir vanskelig å tenke seg noe politisk tema som kan sies og ikke ha en kjønnsdimensjon i seg. En slik tankemåte gir imidlertid ikke noen mening og feminisme som politikk må konkretiseres. Politikk kan defineres som fordeling av byrder og goder for å oppnå de samfunnsmessige mål. Hva som er de mest effektive samfunns mål, og om alle politiske diskusjoner kan kategoriseres som enten byrde eller gode, er en egen diskusjon. Halsaa (1996) mener at feminisme som politikk kan relateres til kvinnebevegelse som er en sosial bevegelse med formål å få en kollektiv forandring av verden.

For å finne ut hvilke politiske strømninger som er feministiske kan man velge en subjektiv eller en objektiv tilnærming. I en objektiv tilnærming ser man på hva organisasjoner og personer gjør og mener, dermed skapes det objektive kjennetegn ved meningsinnholdet og man kan avgjøre hva som regnes som feminisme. Halsaa (1996) viser til at innenfor den objektive tilnærmingen velger man en bred og inkluderende fremgangsmåte, for å se hva feminisme er i dag og viser spesielt til de mange kvinneorganisasjoner med formål å bedre kvinners situasjon på en eller annen måte. Eksempler på slike kvinneorganisasjoner er Kvinnegruppa Ottar, Kvinner for fred, Norges Bondekvinnelag osv. En snever fremgangsmåte innenfor den objektive tilnærmingen vil være å inkludere kun de organisasjoner som er opptatt av diskriminering og undertrykking (radikale og samfunnskritiske kvinneorganisasjoner). En slik fremgangsmåte vil ekskludere det som mange mener er feminisme; nemlig de mange kvinneorganisasjoner og personer som arbeider for kvinners plass i samfunnet, men som ikke er spesielt radikale. Ble svaret på hva feminisme som politikk er noe tydeligere? Nei, egentlig ikke og da sier Halsaa at dette skyldes at det også innenfor de radikale kvinnebevegelser er ulike meninger om kvinnekjønnsdiskrimineringens omfang og grunnlag. Det blir derfor vanskelig å si hva er beste likestillingspolitikken for å oppnå målet om likestilling og kvinnefrigjøring (Halsaa 1996). Andre måten som feminisme kan forklares på er som ideologi og teori.

Feminisme som ideologi generelt er ideer eller tankesett om hvordan samfunnet bør styres og kan beskrives slik:

«mer eller mindre systematisk og sammenhengende sett av oppfatninger om verden, individ og samfunn; et sett av mål og visjoner for et fremtidig samfunn; og et program for sosial endring» (Halsaa 1996:144).

Frihet, likestilling og frigjøring for kvinner er den grunnleggende visjonen i den feministiske ideologien. Mens ideologier assosieres med politikk så handler teori om vitenskapelig kunnskap. Teorier kan være et forenklet bilde av virkeligheten som undersøkes empirisk og feministisk teori dreier seg om forskning for å forandre. Analysenivået kan være forskjellig, enten individ eller systemnivå, men samfunnsvitenskapelig teori forteller blant annet menneskets og samfunnets natur om sentrale samfunnsmessige forhold (ibid).

Viktig er det å være klar over at det ikke kan settes et klart skille mellom ideologi og teori da det kan være glidende overganger; ideologi kan danne grunnlag for teori versus teori blir ideologi. Det som gjør en teori feministisk er at den tar utgangspunkt i diskriminering, undertrykking, likhet og forskjell mellom kvinner, mens teori om kjønn tar utgangspunkt i visjonen frigjøring og likestilling og kan ha et nøytralt kjønnspolitisk ståsted (Halsaa 1996).

Halsaa (1996) presenterer seks ulike retninger innen europeisk og nord-amerikansk feministisk teori som har påvirket norsk kvinneforskning; Liberalfeminisme, marxistisk feminisme, eksistensialistisk feminisme, radikalfeminisme, sosialistisk feminisme og poststrukturalistisk feminisme.

Ut fra problemstillingen vil jeg bruke to av disse som teoretisk grunnlag i en drøfting av hvordan Sametinget forstår kjønn og likestilling med utgangspunkt i handlingsplanen.

Forholdet mellom teori og praksis kommer jeg tilbake til i analysedelen, men Halsaa (1996) reiser spørsmålet om feministisk teori i realiteten er anvendelig på politiske tiltak og er det kanskje bare privilegerte kvinnegrupper som nyter godt av utviklingen av teoretisk kunnskap på dette feltet? Heller ikke her finnes det noe fasitsvar. Det må undersøkes empirisk slik som det blir gjort i denne oppgaven.

Så tilbake til de ulike retninger innenfor feministisk teori og jeg velger å belyse følgende; liberalfeminisme og radikalfeministisk teori.

3.2.1.1 Liberalfeminisme

Gjennom tidene har kvinner vært utsatt for ulike typer diskriminering. Det være seg manglende politiske rettigheter som stemmerett og adgang til politiske utvalg, muligheter til utdanning og lederstillinger for å nevne noe. Kvinner har ut fra kategorien kjønn blitt holdt utenfor ulike arenaer og rettigheter og dette strider mot et liberalt prinsipp hvor individets frihet står i sentrum (Halsaa1996).

Historisk sett var liberalismens gjennombrudd på 1700 tallet i opplysningstida som var mellom den engelske revolusjon i 1688 og franske revolusjon i 1789. Vanlige kategorier for liberalisme er klassiske og moderne liberalisme (NOU 2012:15). John Rawls ansees som grunnleggeren for moderne liberalisme og hans målsetting var et rettferdig samfunn hvor man har politiske og sivile rettigheter som ikke er avhengig av verken kjønn, klasse, etnisitet o.l. Disse rettigheter går foran alt, om så økonomisk omfordeling og tillater også forskjellsbehandling for å oppnå like muligheter (NOU 2012:15, s. 62). Rawls hevdes å være sosialliberaler med begrunnelsen at han kan tillate sosial og økonomisk ulikhet dersom det er til fordel for de verst stilte i samfunnet (Holst 2009). Rawls omtales også som en politisk liberaler fordi hans krav om like rettigheter og like muligheter burde kunne få oppslutning fra alle, på tvers av religioner, livssyn og verdensoppfatning. Kravene hans gis dermed en livssynsnøytral begrunnelse (Holst 2009).

En klassisk liberalist er Mary Wollstonecraft som i likhet med Rawls er opptatt av rettferdighet og at kvinner og menn har samme moralske status og krav på de samme rettighetene. At kvinner da oppfattes som dårligere egnet til å påta seg viktige samfunnsoppgaver skyldes at kvinner får dårligere oppdragelse og utdanning og da blir de dårlig egnet (Holst 2009).

Liberalismens fremvekst skjer samtidig som industrialiseringen og bygger på at alle mennesker er like og den grunnleggende egenskapen er fornuft og dermed har man også samme evne til å være rasjonelle. Når individet er fornuftig og rasjonell så vet man selv sitt eget beste. Individets frihet og minst mulig innblanding av myndighetene blir liberalismens hovedbudskap (Halsaa1996).

«Det liberale menneskesyn innebærer også at enkelte rettigheter er grunnleggende og universelle: rett til politisk deltakelse, ytringsfrihet, religionsfrihet og forsamlingsfrihet, rett til eiendom, osv.

Også sivil ulydighet anerkjennes som en menneskerett av liberalistene. Den enkelte har rett til å protestere mot herskere som misbruker sin makt.» (Halsaa1996:153)

Fordelingsproblemer kan oppstå i samfunnet når individet maksimerer sine egne interesser. Ut fra liberalismen vil det alltid være knapphet på goder eller ressurser og det er staten sitt problem. En liberal stat som blir en garantist for grunnleggende verdier som likhet, frihet og rettferdighet, men som på den annen side har strenge restriksjoner på omfanget av statens makt. Liberalismen skiller mellom den offentlige og den private sfære. I den tidlige liberalismen var både den offentlige sfære styrt av likeverdige borgere som var menn og i den private sfære av menn gjennom ekteskapskontrakten. Det liberale frihetsidealet ga muligheter til å kreve like rettigheter for kvinner og menn, men forutsetningene som lå til grunn var at det liberale mennesket var en mann som ikke var interessert i å forbedre kvinners rettigheter (Halsaa1996)

Oppstarten av organisert feminisme var i forbindelse med den franske revolusjon hvor både arbeiderklassens og borgerskapets kvinner organiserte seg og førte en kamp for kvinners rettigheter og for å støtte revolusjonen. De første kvinner som betegnes som feminister er Mary Astell (1688-1731), Mary Wortley Montague (1689-1762) og Cathrine Macaulay (1731-1791) og sist, men ikke minst Mary Wollstonecraft (1759-1797). Revolusjonen ga menn stemmerett, mens franske kvinner fikk stemmerett først i 1945. Innenfor liberalistisk feminisme er det viktigste poenget at likhet og rettigheter skal gjelde kvinner og menn i like stor grad (ibid).

I følge Holst (2009) har liberalfeminismene kritikk å komme med til liberalismen som i hovedsak er opptatt av den offentlige sfære og ikke privatlivet. Når kvinner har hovedansvar for omsorg og husarbeid begrenser det deres muligheter å konkurrere med menn om viktige posisjoner. En annen kritikk fra liberalfeministene er liberalismens undervurdering av betydningen av oppdragelse og utvikling av rettferdighetssans. For at alle skal bli behandlet rettferdig må man lære barna det fra de er små og den oppgaven har det tradisjonelt vært kvinnene som har tatt seg av og det må ikke moderne liberalister som Rawls unnlate (ibid).

Liberalfeminisme er en individorientert politisk teori og hevder at individet er det grunnleggende element i samfunnet. Liberalfeministene i Norge ble ofte kalt for borgerlige feminister fordi de brukte liberalismens argument om mennesket som fornuftsvesen. De hevdet at fornuften er uavhengig av fysiske egenskaper og det gjaldt det også kvinner.

På denne måten kunne kvinner kreve de samme rettigheter som menn; politiske, sosiale, økonomiske og juridiske friheter. At kvinner ikke oppnådde de samme prestasjoner som menn ble forklart med manglende utdanning. Utdanning og lønnsarbeid ble gjort til liberalfeministenes viktigste politiske strategi. Liberalfeminismen tilnærminger mente at juridiske virkemidler skulle sørge for at kvinner fikk like rettigheter. En av utfordringene for liberalfeministene ble at når man snakket om *menneske* eller *individ* var det ensbetydende med *mann*. I tillegg hevder de at når det gjelder kjønn så er fornuften essensiell og universell del av individet, og dersom det fremkommer forskjeller så er de i så tilfelle individuelle. Kvinner er altså like fornuftige som menn og må derfor få de samme politiske rettigheter som menn. Hvis så ikke skjer vil samfunnet tape ressurser gjennom at man ikke utnytter de talent og evner som kvinner har, såkalt ressursargument. Som nevnt tidligere er altså liberalismens grunnide frihet og statens maktbruk skal være begrenset. Likevel så mener liberalfeminister at det er nødvendig med offentlige institusjoner som ivaretar kvinners rettigheter eksempelvis likestillingsombud. Forsiktig særbehandling er akseptert for å oppnå lik kvinnerepresentasjon, bekjempe økonomisk fattigdom, kvinnespesifikke lover og regler (Halsaa1996).

3.2.1.2 Radikalfeminisme

Mens liberalfeminismen opprinnelse var fra Opplysningstiden så er radikalfeminismen et nyere begrep som oppsto i USA på slutten av 1960-tallet. Denne tilnærmingen skjedde samtidig som studentopprøret, kvinnebevegelsen og spredte seg raskt til Vest-Europa. Fra 1970-tallet snakker vi om at kvinnebevegelsen vokste frem. Flere kvinner ville ta utdanning og ha lønnet arbeid og det ble utfordringer om hvordan kombinere arbeidsliv eller utdanning kunne kombineres med morsrollen og husmorrollen. Kvinners underordning og forskjellbehandling ble forklart ut fra biologiske faktorer og patriarkat-teorier hvor system med kvinneundertrykking blir opprettholdt på ulike måter.

Halsaa (1996) omtaler radikalfeminismen som en fornyelse av kvinnebevegelsen og siterer det kjente utsagnet fra Simone de Beauvoir «man fødes ikke som kvinne, man blir det». Beauvoir er spesielt kjent for boken «Det annet kjønn» fra 1949. Hun hevder at kvinner og menn fysiologisk er stort sett like og at kvinners egenskaper blir til gjennom de holdninger man møter i samfunnet. I beskrivelsen av liberalfeminismen så vi at troen på at mennesker har fornuft som grunnleggende egenskap. Innenfor radikalfeminismen er det personlige erfaringer og følelser som er utgangspunktet.

Når erfaringer blir politisert skapes det gjerne en bevisstgjøring og kan således sies å ha sammenheng med liberalfeminisme og troen på individets fornuft. Radikalfeminismen mener at kvinner er undertrykt i kraft av å være kvinner og at kjønnsrelasjonen kvinne og mann er en undertrykkelsesrelasjon i seg selv. Halsaa (1996) mener et viktig poeng med radikalfeminismen er at kvinnekroppen skal fremheves og dyrkes. Kvinners evne til reproduksjon og kontakt med naturen hevder hun også gir kvinner bedre evner til å kjempe mot miljøtrusler. På spørsmål om hvorfor og hvordan menn mener å kunne undertrykke kvinner så har radikalfeministene flere svar. Det være seg økonomiske forhold, arbeidsdeling i hjemmet kontra arbeidslivet, seksuelle og biologiske forhold som menns fysiske beskaftenhet og mannlige kjønnsorganer. Radikalfeminister har endog sammenlignet kjønnsinndelingen; mann og kvinne, som marxistisk tenking med to klasser hvor menn er den dominerende klasse.

Kvinnekroppen blir av radikalfeminismene gjort til en faktor som på den ene siden skal fremheves og dyrkes og på den annen side medfører funksjonen med reproduksjon grunnlag for å hevde at underordning er naturlig. Noen radikalfeminister hevder at kvinners nærhet og kontakt med naturen gir opphav til å si at kvinner bør ha mer politisk makt enn menn fordi man vil være bedre til å forstå miljømessige utfordringer bedre enn menn. På spørsmål om hvorfor kan menn undertrykke kvinner mener radikalfeministene at det skjer blant annet gjennom arbeidsdelingen hjemme og at menn tjener på den. De biologiske og seksuelle faktorer som at menn er overlegen kvinner fysisk. Menn kan voldta kvinner mens motsatt er det fysisk vanskeligere. Andre momenter er at kvinner vet hvem som er far til barnet mens menn aldri kan være helt sikre på det. Menn kan ikke føde barn og «hevnen» blir undertrykking av kvinner. (Halsaa 1996)

Mens liberalfeministene har tro på staten og en offensiv likestillingspolitikk hvor noen særtiltak var nødvendig, er radikalfeministene mer kritisk til staten som patriarkalsk institusjon. Man snakker heller om frigjøring enn likestilling som visjon og radikalfeminister ønsker å få i gang spesielle tiltak ut fra kvinners selvforståelse. Halsaa (1996) nevner i denne sammenheng etableringer av krisesentrene på 1970-tallet som ett av flere eksempel.

3.3 Samer - etniske minoriteter

Sametinget har en overordnet visjon i handlingsplanen: «*Et likestilt samisk samfunn med like rettigheter, plikter og muligheter for kvinner og menn*» (Handlingsplanen, s. 3). Målsettingene i dokumentet er løsningen som skal bidra til et likestilt samisk samfunn.

Samer har status som urfolk i Norge og er også en minoritet i forhold til det norske samfunn. Begrepet *minoriteter* ble på 1990-tallet vanligvis symbolisert med innvandrere og da Norge ratifiserte Europarådets konvensjon om nasjonale minoriteter i 1999 ble begrepet *nasjonale minoriteter* etablert (Berg m.fl. 2010). I NOU 2012:15 brukes begrepet *etniske minoriteter* om urfolk og andre nasjonale minoriteter og samer omtales ikke eksplisitt.

St. meld. nr. 28 (2007-2008) *Samepolitikken* skriver følgende om samisk identitet:

«Den samiske identiteten har mange former og er i stadig endring. Samisk identitet står i brytningspunktet mellom det tradisjonelle og det moderne, det samiske og det fleretniske, det lokale og det globale. Diskursen om samisk identitet er levende og foregår både på akademisk plan, på lokalplan, i møte med storsamfunnet og i den enkelte sames hverdag. I noen områder er det samiske en selvfølge, i andre områder er det en aktiv kamp for å vinne aksept for synlig samisk tilstedeværelse.»

(St.meld.nr. 28 2007-2008)

Her beskrives utfordringer samer står overfor i dagens samfunn når det gjelder utvikling av egen identitet. Likestillingspolitikken i handlingsplanen vil berøre den samiske identiteten.

Etnisk identitet er imidlertid ikke bestemmende for kjønnsidentiteten alene, men kan være et aspekt blant flere som spiller inn. Bosted, klasse, alder, seksualitet blant annet kan også styre kjønnsidentiteten (Walle 2006)

En utfordring når en forsker på minoriteter og urfolk er «andregjøring», det vil si at minoriteten gjøres til «den andre» som samtidig får en mindreverdige status. Samene er en minoritet i Norge og uten en «majoritetsinkluderende tilnærming» kan man analysere etnisitet som «de andre». (Kramvig og Flemmen 2010:176). Edward Said (gjengitt etter Kristensen 2010:74) analyserer hvordan kolonialisering blir til i representasjoner av «de andre» og dermed blir vi tydeligere på hva som er sentralt i et «vestlig vi».

I denne oppgaven, som er dokumentstudie av et politisk dokument utarbeidet av Sametinget, og for det samiske samfunn, er det grunn til å være oppmerksom på det majoritetsinkluderende perspektivet.

Majoritetsinkluderende betyr at kategorier som etniske minoriteter og kvinner ikke kan studeres alene, men må sees i forhold til majoriteten. På denne måten kan ikke det samiske samfunn studeres «i vakuum» uten å se til hva majoritetssamfunnet gjør.

Minoritet og majoritet er ikke en statisk tilstand, men vil være varierende ut fra konteksten og situasjonen. Makt innebærer flytende posisjoner og den tilsynelatende majoritet-minoritet relasjonen kan forandres (Kramvig og Flemmen 2010). Relatert til denne undersøkelsen vil for eksempel samer i Finnmark i noen kontekster være majoritetsbefolkning og i andre sammenhenger en minoritet.

Interseksjonalitet er et annet begrep som også omhandler hvordan sosiale kategorier er assosiert med maktrelasjoner og med det som konsekvens at ingen posisjoner kan fremstå som nøytrale (Kristensen 2010:75). Det vil være umulig å si at kjønn, rase, etnisitet eller klasse er nøytrale kategorier som ikke innehar maktposisjoner som påvirker hverandre. Noen vil hevde at dette er strukturelt betinget, men andre vil si at bare en empirisk analyse kan påvise hvordan dette skjer.

3.4 «What's the problem?»

Spørsmålet kommer fra australske Carol Lee Bacchi. I en bok kalt «Women, Policy and Politics» (1999) bruker hun analysemetoden kalt «What's the problem?» Tilnærmingen brukes for å analysere politiske diskusjoner og politiske dokumenter om sosiale problemer presenteres. Bacchi mener at sosiale problemer fremmes av noen som også formulerer problemrepresentasjonen. Utgangspunktet er at måten problemet presenteres på har betydning for hvilke løsningsalternativer som fremkommer og følgelig blir problemdefinisjon og problemløsning tett koplet sammen i den politiske prosessen. Relatert til denne masteroppgaven er handlingsplanen den valgte løsningen Sametinget har valgt og innholdet i dette dokumentet forteller hvordan Sametinget ser på problemet.

Videre sier Bacchi (1999) at problemrepresentasjonen ofte fremmes som at det er bare ett syn på saken. Ved en "what's the problem?" – analyse må man være bevisst på at alle beskrivelser er en tolkning og oversettelser som innebærer både retninger og valg (Bacchi 1999). Noe som også vil være tilfelle når jeg siterer sametingets handlingsplan for likestilling og velger ut enkeltmomenter som drøftes og som jeg gjør egne vurderinger av.

Til hjelp i å finne ut hvordan et tema presenteres benytter Bacchi (1999) fem spørsmål;

1. Hva fremstilles problemet som?

Ut fra dette så er det noen som fremmer problemet og analysen handler om hvordan et samfunnsproblem eller politikkområde presenteres eller representeres.

2. Hvilke antagelser og forutsetninger ligger til grunn for denne måten å fremstille/representere problemet på?
3. Hvilke effekter produseres av denne representasjonen? Enkelte måter å representere et problem på kan gi gevinst for noen både materielt og når det gjelder holdninger og forståelse. Når problemet defineres ut fra ett syn så setter man samtidig grenser for muligheten og hva som vil endres og hva kommer til å bli som før.
4. Hva forblir uproblematisert? Hva sies ikke? Hva forblir taust? Når representasjonen og problemet defineres ut fra ett syn så er det minst like interessant å fokusere på hva ikke blir sagt.
5. Hva ville vært annerledes dersom problemet var representert på en annen måte?

Av hensyn til oppgavens omfang vil jeg benytte spørsmål 1 og 4 i analysen av handlingsplanen. Spørsmål 1 er valgt fordi det er grunnspørsmålet i analysemetoden til Bacchi (1999) for å få frem hvordan problemer representeres. Spørsmål 4 er valgt brukt i denne masteroppgaven for å kunne si noe om hva kunne vært problematisert i stedet og på den måten belyse hva som ikke fremkommer.

3.5 Annen forskning

Da jeg startet prosjektet mitt leste jeg forskningsrapporten «Sametinget som en likestillingspolitisk arena» som er utarbeidet av Eva Josefsen (2004). Grunnlaget var et ett-årig prosjekt kalt «Samisk program» hvor Anna-Karin Berglund var prosjektleder. Prosjektets hovedmål var «å frembringe ny kunnskap om betingelser for at kjønns- og likestillingsaspekter blir et aspekt ved utforming av politiske vedtak». Delmålene var: «Å drøfte i hvilken grad og hvordan Sametinget som politisk organ er en arena for å fange opp og artikulere likestillingspolitiske spørsmål i det samiske samfunn, å finne fram til hvordan strukturelle rammer gir betingelser for i hvilken grad det skjer en integrering av likestillings- og kjønnspolitikk.» Josefsens hovedspørsmål var:

«I hvilken grad er Sametinget som politisk organ en arena for artikulering av likestilling i det samiske samfunn?»

Rapporten tar for seg flere interessante spørsmål blant annet om hvorvidt det gjør en forskjell at kvinner deltar mer.

Skjeie 1992 (gjengitt i Josefsen 2004) hevder at det har vist seg å være vanskelig å konkretisere noen forskjell, men hevder likevel at det har hatt betydning for dagsordenssettingsprosesser. Interessante spørsmål som også fremmes er om kvinner er en homogen gruppe som kan fremme kvinners synspunkter på vegne av kvinner som gruppe? Rapporten svarer på dette at kvinners erfaringer og livssituasjoner er like kontekstuelle som menns og dermed vil man finne like mange variasjoner.

Rapporten viser at i 2004 var likestillingsfeltet svakt institusjonalisert i den politiske organiseringen, selv om Sametingets plenum årlig behandler en likestillingspolitisk redegjørelse. Det hevdes at debatten under behandlingen av redegjørelsen bærer liten preg av politisk analyse eller dynamikk mellom de ulike gruppene;

«den uenighet som framkommer i debatten viser seg imidlertid å være en debatt om forståelse av kjønn, representert med debatten om «vi» menn og «dere» kvinner, og omvendt. Det framkommer ingen uenighet, ønske om korreksjon av retning eller progresjon på likestillingspolitikken, i de skriftlige merknadene som fremmet til redegjørelsen i plenumsmøtet»

(Josefsen, 2004:85)

Josefsen (2004) trekker ut fra dette den konklusjonen at Sametingets likestillingspolitikk ikke har den planlagte progresjonen. Fokuset er innadrettet gjennom at den har fokus på kvinner, Sametingets egen virksomhet og hvordan de økonomiske virkemidler skal omfatte kvinner. Med dette i fokus så fremkommer det ikke hvordan kjønnsrettet institusjonalisert og heller ikke blir maktkonstellasjoner utfordret. Denne påstanden understrekes med at man heller velger å se på strukturtiltak som komitemodellen samt vedtak om utjevningsmandater som skal forbeholdes det underrepresenterte kjønn. Josefsen (2004) mener at Sametinget i hovedsak retter sin likestillingspolitikk mot tiltak som er enkle å håndtere og konkretisere, men er sjelden opptatt av hvilke resultater som oppnås. Med unntak av representasjon; antall kvinner og menn i Sametinget og dets organer. En forklaring på at gjennomføringsgraden har begrenset oppmerksomhet er at likestillingspolitikken er symbolsk ladet. Sametinget fremstår med en kjønnsnøytral profil både når det gjelder formelle strukturer og prosesser. Saksbehandlingen blir dermed uavhengig eller ikke påvirket av likestillings- og kjønnsaspekter (Josefsen 2004). Avslutningsvis i rapporten mener Josefsen (2004) at Sametingets tilnærming til likestillingspolitikken ikke har et urfolksperspektiv, men heller samme tilnærming som det norske og vestlige samfunn har til likestilling.

I mars 2012 utarbeidet Ketil Lenert Hansen en rapport på oppdrag av Skjeie-utvalget (NOU 2012:15) «Likestillingsstatus blant samer – en kunnskapsstatus». Rapportens hovedformål var å sammenfatte allerede tilgjengelig statistikk og forskning om likestilling blant samer i Norge med hovedvekt på utdanningsnivå, utdanningsretning, deltakelse i arbeidsmarkedet, uføretrygd, diskriminering, helsestatus og bruk av offentlige helsetjenester (Hansen 2012:5). I oppsummeringen kan vi lese at selv om likestilling i samiske samfunn i mange tilfeller har de samme utfordringene som i norske samfunn er der noen utfordringer i tillegg.

Når det gjelder språk sier Hansen (2012) at mange samiske kvinner tar høyere utdanning og flytter utenfor samisk kjerneområde og dermed kanskje ikke har samiskspråklige barnehage- og opplæringstilbud. I tillegg bidrar flyttingen til at kvinners rolle i primærnæringen blir ytterligere svekket. Rapporten tar også opp problemstillingen med frafall i videregående skole for gutter spesielt og at dette kan skape vansker med å skaffe jobb og kan også bidra til fattigdomsproblematikk. Nordområdesatsingen har skapt forventninger om arbeidsplasser innen olje- og gassutvinning bl.a. og at dette kan være i kontrast med tradisjonelle næringer. Ikke overraskende så viser rapporten at det er flest kvinner (samiske) som arbeider innenfor undervisningssektoren og helse- og omsorgstjenestene. Rapporten har et eget kapittel om diskriminering og mobbing av samer og mange samer opplever å bli diskriminert på grunn av sitt opphav. Hansen (2012) skriver at samene er urfolk og har krav på særlig vern for å ivareta språk, kultur, samfunnsliv og at dette er grunnleggende element i likestillingsarbeidet. Rapporten viser også ulikheter for dødeligheten samiske menn og kvinner i forhold til majoriteten og mener at undersøkelser viser at man er langt unna likeverdige helsetjenester – spesielt utenfor samisk språk- og forvaltningsområde. Avslutningsvis i oppsummeringen til rapporten orienteres det om at høsten 2012 startet et nytt forskningsprosjekt på temaet vold og overgrep i nære relasjoner blant samisk-norsk befolkning i de fem nordligste fylkene i Norge. (Hansen 2012)

«Et etnisk perspektiv på likestilling – en kartlegging av politiske dokumenter og kunnskapstilfang» som er utarbeidet av Anne Britt Djuve, Hanne C. Kavli og Kristian R. Tronstad på oppdrag fra Skjeie-utvalget (NOU 2012:15). Oppdraget var å gjennomgå sentrale dokumenter fra de siste 10 år (2000-2010) for å se hvordan etnisitet i et likestillingsperspektiv var behandlet. I tillegg skulle de gjennomgå og beskrive data som kunne belyse relevante problemstillinger for Skjeie-utvalget. De valgte «levetårsperspektiv» på likestilling og de hevdet at dette ville gi ordnede prinsipper mellom ressurser, arenaer og utfall.

Ut fra dette søkte de etter like rettigheter, like muligheter eller likt utfall i de politiske dokumentene. Levekårsindikatorerne som er mest brukt i nordisk levekårsforskning er: helse, utdanning, arbeid og anstendige arbeidsforhold, meningsfull fritid, inntekt til å kunne skaffe seg varer og tjenester, bolig, personlig trygghet, sosiale nettverk, politiske ressurser og rent fysisk miljø. Rapportskriverne har i tillegg tilføyd indikatorerne tilhørighet og religionsfrihet.

I de undersøkte NOU'er, handlingsplaner og stortingsmeldinger fant de at innvandring og innvandrere behandles i varierende grad eksplisitt og at det er i stortingsmeldinger at begrepene er viet størst plass. Begrepet etnisitet er lite brukt i NOU'er og Stortingsmeldinger og det er ikke funnet noen definisjoner i de gjennomgåtte dokumentene. Begrepsbruken for øvrig bruker gjerne Statistisk sentralbyrås definisjoner og kategoriseringer, eksempelvis; innvandrere, norskfødt med innvandrerforeldre, landbakgrunn.

Når det gjaldt levekårsindikatorerne ble arbeidslinja, introduksjonsloven, utdanning, meningsfull fritid, personlig trygghet (tvangsekteskap, kjønnslemlestelse) ofte nevnt.

Sjeldnere var disse indikatorerne nevnt: etnisitet, anstendige arbeidsforhold, politiske ressurser, rent fysisk miljø, bolig, inntekt (utover yrkesdeltakelse), helse til tross for at det finnes dokumentasjon på at innvandrerkvinner fra enkelte land har omfattende helseproblemer.

Undersøkelsen fant også at det ikke var noen systematisk behandling av samspillet mellom kjønn (og klasse) og etnisitet.

Imidlertid finner man tema som utdanningsmønstre etter etnisitet og kjønn, ulikheter i organisasjonsdeltakelse etter etnisitet og kjønn og mangfoldsmeldinga omhandler behov for beskyttelse mot vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse av jenter.

Kunnskapen som er grunnlaget for utarbeidelsene av de politiske dokumentene viste seg i hovedsak å være fra Statistisk sentralbyrå og levekårsundersøkelser.

Når det gjelder endring i tema for dokumentene i løpet av denne tiårsperioden mener Djuve, Kavli og Trongstad (2011) at det i begynnelsen var sterkt fokus på arbeidsmarkedsinkludering og mangfold generelt og mot slutten en sterkere fokusering på enkelte tema som tvangsekteskap og kjønnslemlestelse.

3.6 Oppsummering

Kapittel 3 har gitt en oversikt over relevant litteratur som benyttes for å belyse problemstillingen. Første del omhandlet biologisk forståelse av kjønn eller kjønn som dynamisk og som formes kontinuerlig gjennom sosiale prosesser. Gjennom tidene har kjønnsforståelsen variert fra kjønnsroller, strukturfunksjonalisme, patriarkatteorier og til nyere tid hvor flere kjønnsforskere snakker om «doing gender». Det ene utelukker ikke det andre og kan opptre i kombinasjoner. Disse teoretiske betraktningene viser at kjønn ikke er noen dikotomi, men avhenger av kontekst og tid.

Avsnittet om likestilling og feminisme viser at kjønnslikestilling er for snever definisjon av hva dette handler om. Skjeie-utvalget har ved utarbeidelse av NOU 2012:15 utarbeidet sin definisjon. En rapport bestilt av det samme utvalget for å se på hvordan det etniske perspektivet på likestilling blir behandlet i politiske dokumenter viser til likestilling som like rettigheter, muligheter eller utfall (Djuve m.fl. 2011). Sametingets definisjon handler om respekt og likeverd blant annet og drøftes nærmere i analysedelen i oppgaven. Utfordrende kan det dermed være å komme til en felles forståelse av hva likestilling er med så mange ulike definisjoner.

For å analysere forståelsen av kjønn og likestilling i Sametingets handlingsplan har kapittelet beskrevet feminisme først generelt. Grunnleggende for feminismen er at den handler om maktforhold, likheter og forskjeller mellom kjønn og som politikk kan den være altomfattende (Halsaa 1996). Deretter er radikal og liberal feminisme presentert som viser to ulike perspektiver på grunnlag og innhold i likestillingspolitikken. Radikal feminisme tar utgangspunkt i likestilling på grunnlag av diskriminering og undertrykking, mens liberalfeminismen omhandler likestilling og likeverd. Andre forskjeller på disse to feministeretningene er at radikal feminisme er opptatt av at det «personlige er politisk» men liberalfeminisme har et klart skille mellom den private og offentlige sfære.

I en oppgave som omhandler samer og samiske samfunn er det nødvendig å ha en bevisstgjøring omkring forholdet minoritet og majoritet for å unngå en mulig andregjøring av minoriteter. Interseksjonalitet forteller at ingen sosial kategori er nøytral når det gjelder maktrelasjoner og det er vist til at samisk identitet er i stadig endring.

Carol Lee Bacchi's analyseverktøy beskrives og poengteres at det ikke er likestilling som generelt problem analysen gjelder, men slik det fremkommer i det politiske dokumentet.

Avslutningsvis i dette kapitlet presenteres annen relevant forskning fra Eva Josefsen (2004) hvor hun analyserer Sametinget som likestillingspolitisk arena. Rapport fra Ketil Lenert Hansen (2012) som er en status over likestillingen blant samer og en kartlegging av politiske dokumenter og kunnskapstilfang som er utarbeidet av Anne Britt Djuve, Hanne C. Kavli og Kristian R. Tronstad i 2011.

Kap. 4 Handlingsplanen er løsningen – Hva er problemet? Hva sies ikke?

Analysekapitlene skal vise hvordan Sametinget forstår *problemet* kjønn og likestilling og hva som ikke sies i handlingsplanen. Handlingsplaner i forvaltningsorgan skal være strategiske styringsdokumenter for både politikere og administrasjon. I mange tilfeller er det kun de vedtatte dokumenter omgivelsene kan forholde seg til. Prosesser, debatter og politiske forhandlinger er tilgjengelig i sann tid, men som oftest ikke arkivert for ettertiden. Det har skjedd en utvikling ved at mange politiske møter, inkludert Sametingets plenum, overføres nå på internett. En utfordring er at Sametingets opptak av plenumsmøtene kun kan sees når møtene pågår og er ikke tilgjengelig på hjemmesiden etterpå.

For å analysere hvordan forståelsen av likestilling og kjønn representeres i «Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013», har jeg utarbeidet en modell inndelt etter kategoriene; kjønn, etnisitet, Sametinget og samiske samfunn. Begrunnelsen for å lage denne inndelingen er at jeg anser den som praktisk nyttig for å studere hvorvidt delmålene og tiltakene i handlingsplanen handler om kjønn eller etnisitet og hvorvidt de retter seg mot Sametinget eller mot det samiske samfunn.

Sametinget defineres her som institusjon og dets indre forhold både som politisk organ og administrasjonen. Med samiske samfunn menes samfunnet utenfor institusjonen og som skal være målgruppen for handlingsplanen. Kjønn er her definert som biologiske kjønn og kjønn konstruert i sosiale prosesser. Etnisitet brukes om etnisk gruppe som defineres av andre for å markere en forskjell fra dem, det må altså være minst to grupper tilstede for at vi skal snakke om etniske forskjeller (Eriksen 1998 i NOU 2012:15).

Drøftingen av de ulike elementene i handlingsplanen gjøres i følgende rekkefølge: målsettinger som handler om kjønn rettet mot Sametinget og kjønn rettet mot samiske samfunn. Deretter målsettinger som handler om etnisitet rettet mot Sametinget og målsettinger som handler om etnisitet rettet mot samiske samfunn. De fire kategoriene som brukes her (kjønn, etnisitet, Sametinget og samiske samfunn) er analytiske kategorier. I praksis vil det i mange tilfeller være vanskelig å avgjøre hvilken kategori som har størst innflytelse. Teoretisk knyttes interseksjonalitet til kategorier som kjønn, etnisitet, klasse osv. assosieres med maktrelasjoner og dermed ikke er nøytrale (Kristensen 2010).

Fordelingen av delmålene er gjort ut fra slik jeg oppfatter problemet representeres i handlingsplanen, og drøftingen nedenfor vil forklare hvorfor.

ANALYSEMODELL: KJØNN - ETNISITET, SAMETINGET - SAMISKE SAMFUNN

	Sametinget	Samiske samfunn
Kjønn	<p>Innsatsområde 1</p> <p>Hovedmål: Likestilling skal implementeres i alle politikkområder i Sametingets arbeid.</p> <p>Delmål 1: Likestilling skal angå begge kjønn</p> <p>Delmål 2 Sikre begge kjønn deltakelse i styrer og verv</p>	<p>Innsatsområde 1</p> <p>Delmål 3: Et mer kjønnsdifferensiert arbeidsliv</p> <p>Innsatsområde 2: Toleranse for ulike seksuelle legninger</p>
Etnisitet	Ingen	<p>Innsatsområde 1</p> <p>Delmål 4: Likestillingsperspektivet må implementeres i rettighetsarbeidet</p> <p>Innsatsområde 3 Bekjempelse av vold i nære relasjoner</p>

Det første spørsmålet som stilles er hvordan *problemet* likestilling representeres i handlingsplanen? Det er altså ikke et konkret problem, som er gjenkjennbart og ferdig definert, som er utgangspunktet i en Bacchi-analyse. Problemet fremmes av noen og formes ut fra hvordan et politikkområde eller et sosialt fenomen forstås (Bacchi 1999). Det andre spørsmålet som analysen skal besvare er hva som forblir taust. Når Sametinget velger representasjon av kjønn og likestilling slik de gjør i sin handlingsplan, innebærer det at man har valgt bort noe og som dermed ikke blir diskutert.

4.1 Kjønn - Sametinget

	Sametinget	Samiske samfunn
Kjønn	<p>Innsatsområde 1: Likestilling mellom kjønnene</p> <p>Hovedmål: Likestilling skal implementeres i alle politikkområder i Sametingets arbeid.</p> <p>Delmål 1: Likestilling skal angå begge kjønn</p> <p>Delmål 2 Sikre begge kjønn deltakelse i styrer og verv</p>	
Etnisitet		

Etter å ha fordelt innsatsområdene med hovedmål og delmål i modellen ser man at hovedfokus i handlingsplanen er målsettinger knyttet til kjønnslikestilling på Sametinget og i samiske samfunn. Jeg vil først i analysen se på innsatsområde 1 «Likestilling mellom kjønnene» med hovedmål og delmål 1 og 2. Utgangspunktet for hvorfor vi trenger likestilling er forskjellig. Liberalister mener det er en rettighet, radikalfeminister mener at gjennom bevisstgjøring kan kvinner få frigjøring. Andre tilnærminger er at man ser på likestilling som likeverd og at kjønnsrollene er komplementære. Legitimitet for institusjonen Sametinget er en innfallsvinkel til hvorfor drive med likestillingspolitikk. Handlingsplanen sier i delmål 2 at likestillingsarbeidet må angå begge kjønn.

4.1.1 Manglende likestilling og tap av legitimitet

Hovedmålet for innsatsområde 1; «Likestilling mellom kjønnene» er at «*likestilling skal implementeres i alle politikkområder i Sametingets arbeid*». Delmålene og tiltakene viser hvordan Sametinget tenker at hovedmålsettingen skal nås. I dette avsnittet drøftes innledningen til innsatsområdet.

Til tross for at Sametinget har oppnådd kjønnsbalanse i Sametingets plenum velger politikerne å la store deler av handlingsplanen angå kjønnslikestilling relatert til Sametinget som institusjon. Problemrepresentasjonen oppfattes dermed slik at Sametinget forstår likestilling som noe mer enn kjønnsbalanse og full likestilling i samiske samfunn er ikke oppnådd.

For Sametingets politikere er definisjonen av likestilling gitt i innledningen til handlingsplanens innsatsområde 1: «Likestilling mellom kjønnene»:

«Likestilling mellom kvinne og mann handler om selvbestemmelse, rettferdighet og likeverd, både kollektiv og individuelt. Kvinner og menn skal ha de samme rettighetene, pliktene og mulighetene på alle samfunnsområder. Respekt for individet og for hverandre er viktig i denne sammenhengen. For å oppnå reell likestilling, vil det i noen tilfeller være nødvendig å iverksette ulike tiltak for kvinner og menn.»

(«Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013», s. 4)

Sametingets definisjon er på noen punkter sammenfallende med definisjonen gitt av Skjeie-utvalget (NOU 2012:15) som også omhandler likestilling som respekt individet og rettferdighet i samfunnet. Uttalelsen fra rådsmedlem Vibeke Larsen, som jeg innledet oppgaven med, hevdet at blant annet rettigheter handler om hvilke verdier det samiske samfunn skal bygges på.

Likestilling handler om selvbestemmelse, rettferdighet, respekt og likeverd både for samfunn og for individer mener Sametinget, og det konkluderes med at det må gjøres *ulike* tiltak. Spørsmålet kan dermed være om det skal være rettigheter, like muligheter eller likt utfall? (Djuve, Kavli, Tronstad 2011). Rettigheter knyttes gjerne til sivile og politiske rettigheter. Muligheter eller sjanselighet omhandler at alle skal ha like muligheter gjennom kjønnsnøytrale lover for eksempel. Kjønnsnøytral verneplikt kjønnsnøytrale titler på stillinger som rådmann, fylkesmann, sivilombudsman er andre er andre diskusjoner som pågår. For å oppnå resultatlikhet kan det være nødvendig å innføre særordninger, som kvotering er et eksempel på.

Likeverd er en annen dimensjon som Sametinget bringer inn i sin definisjon av likestilling mellom kvinner og menn. Man kan tenke om begrepet likeverd at det er en ulikhet mellom kjønnene, men at man er likeverdig og dermed har komplementære kjønnsroller.

Sagt på en annen måte så er menn og kvinner ulike og gjør forskjellige ting, men de utfyller hverandre og kjønnsrollene utfyller hverandre. Anthony Giddens (gjengitt etter Røthing og Aarseth 2009) mener at den poststrukturalistiske forståelsen av hvordan kjønn konstrueres og ulik maktfordeling, nå er forbi. Fokus på komplementær kjønnsforståelse er endret og maktforholdene er blitt jevnere fordelt. Giddens hevder at nå er vi likestilt – både mor og far er i lønnet arbeid og dagens familieformer gir mer symmetriske relasjoner. En slik tilnærming er i samsvar med Fremskrittspartiets forslag i Sametinget under behandling av likestillingspolitisk redegjørelse i sak 37/2012 hvor de mener at vi er likestilt og egen handlingsplan for likestilling er overflødig. I et radikalfeministisk perspektiv vil man være uenige i dette og hevde at det foregår en strukturell over- og underordning. Dette til tross for at den tradisjonelle arbeidsfordelingen ikke er like markant som før, med at kvinner har omsorgsansvaret hjemme og menn har ansvar for økonomi og samfunnsansvar.

Sametinget har vedtatt at kvinner og menn skal ha de samme rettigheter, plikter og muligheter på alle samfunnsområder. En utestenging av kvinner, eller menn, på grunn av kategorien kjønn vil ut fra et liberalistisk perspektiv være urettferdig fordi det strider mot individets frihet (Halsaa 1996). Liberalfeministene hevder at uten likestilling ville ressursene gå tapt (Halsaa 1996). Når Sametinget vil foreslå ulike tiltak for kvinner og menn slik at de kan oppnå politiske rettigheter, er det i tråd med moderne liberalisme og sosialliberaleren Rawls som mente at politiske og sivile rettigheter skal være uavhengig av kjønn, klasse og etnisitet. Mens liberalismen har tro på individets fornuft og frihet mente 1970-tallets radikalfeminismer at kvinners personlige frigjøring skjer gjennom en bevisstgjøring (Halsaa 1996). Et politisk dokument som handlingsplanen er, vil ut fra radikalfeminisme kunne sies å være et bidrag til bevisstgjøring om likestilling og dermed bidra til frigjøring. I dag er få uenige i at kvinner skal ha de samme rettigheter som menn, spørsmålet er heller om vi har oppnådd det, og hvilke tiltak som eventuelt skal sikre dette.

Likestillingsarbeidet har over mange år fokusert på ulike typer særbehandling og kvotering som tiltak for å oppnå kjønnsbalanse. Likestilling innebærer mer enn en prosentvis fordeling i styrever og råd, noe Sametinget viser ved å ha egne innsatsområder for toleranse for seksuelle legninger og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Likestillings- og diskrimineringsombud har sine kriterier som vist til i kapittel 3.1.1.

Sametinget ønsker likestilling i form av respekt og likeverd, individuelt og kollektivt. Slike intensjoner er utfordrende å operasjonalisere og vanskelig å måle resultater av.

Respekt som grunnlag for likestilling, oppfattes som en rett som hver og en av oss har, i følge Skjeie-utvalget (NOU 2012:15). Sametingets fokus på respekt kan relateres til likestilling mellom kjønnene, men det kan også være samenes minoritetsstatus i forhold til det norske majoritetssamfunnet. Innledningsvis i handlingsplanen blir det nettopp vist til at Norge er grunnlagt på territoriet til to folk og at begge folk skal ha den samme rett og de samme krav.

Tidligere sametingspresident Sven-Roald Nystø sa i et tidligere intervju at likestilling ble brukt som en del av den kontrastskapende virksomheten mellom storsamfunnet og det samiske samfunnet (Josefsen 2004). Bakgrunnen for Nystøs uttalelse var at på 1970-tallet da likestillingsdebatten gikk høylytt i det norske samfunnet, ble det samiske samfunn representert som et likestilt samfunn. Kampen måtte heller føres mot storsamfunnet og ikke innad i det samiske for å oppnå likestilling. Når det norske majoritetssamfunnet kjempet for kjønnslikestilling ble det hevdet at det samiske samfunn som minoritet var likestilt.

Når Sametinget velger å innlede handlingsplanen med påminnelsen om at nordmenn og samer har krav på de samme rettigheter, er det muligens slik at uttalelsen fra Nystø på 1970-tallet er en realitet fremdeles og Sametinget ønsker etnisk likestilling?

Selv om det kan se ut til at kjønnslikestilling er det som har størst fokus i handlingsplanen viser måten likestilling defineres på av Sametinget selv at respekt og likeverd er sentralt. Likeverd oppnås gjennom forhandlinger om gjensidig respekt (Kramvig og Flemmen 2010)

Kanskje er det slik at som minoritetsbefolkning er respekt og likeverd enklest å assosiere seg med, etter mange år med fornorskingspolitikk og tap av eget språk og kultur?

Ovenfor er det vist til ulike måter en kan drive med likestillingspolitikk på, både ut fra Sametingets egen definisjon og feministiske teorier. Nok en begrunnelse for å drive med likestillingspolitikk er, i følge Sametinget, en bekymring for institusjonens legitimitet;

...«for at Sametinget skal oppnå legitimitet i den samiske befolkningen, er det viktig at samepolitikken angår både kvinner og menn».

Med denne formuleringen forstås problemet slik at man ikke har tilstrekkelig legitimitet, men arbeidet med likestilling skal bidra i positiv retning. Hva som gir tillit i politikken er det ikke entydig svar på. Sametinget er et folkevalgt politisk organ som på den ene siden representerer både kvinner og menn i den samiske befolkning. På den annen side kan Sametinget oppfattes som rent statlig forvaltningsorgan som har delegert statsmakt.

Hvordan man oppfatter Sametingets mandat har betydning for tilliten (Josefsen og Sagli 2011:159). Tillit og legitimitet bygges også ved at man som institusjon handler med utgangspunkt i akseptable verdier og normer og gode kunnskaper (Østerrud m.fl. 2001). Ikke bare ut fra organisasjonsmessige hensyn må Sametinget «gjøre de rette tingene», men også ut fra det faktum at omtrent halvparten av befolkningen er kvinner. En handlingsplan som fokuserer på kjønnslikestilling i institusjonen og i mindre grad på Sametinget som myndighet med etnisk tilhørighet, vil for eksempel kunne bli anklaget for ikke å oppfylle forventningene til samiske kvinner. Konsekvensen av dette kan på sikt bli manglende tillit og legitimitet til organisasjonen.

4.1.2 Samfunnsperspektivet

Hva forblir taust eller hva diskuteres ikke i handlingsplanens innledning til innsatsområdet «likestilling mellom kjønnene»? Spørsmålene stilles for å belyse at problemrepresentasjon som flertallet i Sametinget har valgt, viser bare *en* av flere konkurrerende måter å forstå kjønn og likestilling på. Innledningen i handlingsplanen starter med visjonen «Et likestilt samfunn med like rettigheter, plikter og muligheter for kvinner og menn» og at «Norge er grunnlagt på territoriet til to folk». Det skapte forventninger om at handlingsplanen ville omfatte likestilling mellom det samiske og det norske samfunn i større eller mindre grad.

Et fokus som gjennom tider og spesielt etter det som kalles for «samisk oppvåking» på 1970-tallet har vært fremhevet.

Som nevnt i metodekapittelet har jeg i tilfeldige møter med noen samiske kvinner spurt om hva de legger i begrepet likestilling. En av disse kvinnene svarte umiddelbart slik:

«Samer har vært mer opptatt av likeverd kontra likestilling, altså samfunnsperspektiv fremfor kjønnsperspektiv» (samisk kvinne)

Vel vitende om at det er metodisk ukorrekt å trekke konklusjoner ut fra tilfeldige uttalelser som nevnt ovenfor, er det kanskje grunn for videre ettertanke. Etnisitet som sosial kategori er ikke belyst direkte. Handlingsplanen er ikke opptatt av hvordan maktstrukturene påvirker kjønn og etnisitet. I likhet med «doing gender» hvor kjønn konstrueres i sosiale prosesser, er også etnisitet en sosial kategori som gjøres. I praksis vil det si at å være samisk kvinne er noe som påvirkes og konstrueres og ikke fastlåst i kategoriene kjønn og etnisitet.

Det er rammebetingelsene og mulighetene for å kunne være likestilt samisk kvinne som handlingsplanen i begrenset grad kan ivareta, uten at de etniske utfordringene kommer tydeligere frem.

Sametingets problemløsning med fokus på kjønnslikestilling kan hevdes å samsvare med liberalistisk ideologi, ikke minst begrunnet ut fra retterferdighet. Andre begrunnelser kan være forventninger fra samfunnet om å gjøre «de rette tingene», begrenset kunnskap om hvordan gripe an likestillingsarbeidet i samiske samfunn, eller fordekke andre diskusjoner om makt og undertrykking er eksempler. Makt og undertrykking kan drøftes både i forhold mellom majoritet og minoritetsbefolkning og mellom kjønn. Samer har vært utsatt for undertrykking på grunnlag av etnisk bakgrunn, språk og kultur og den fornorskningsprosess som har foregått over år. Opplevde motsetninger mellom urfolk og majoriteten ligger «i ryggmargen» på mange samer og handlingsplanen for likestilling er ikke tydelig på om dette forholdet er en målsetting i Sametingets handlingsplan for likestilling. Dersom den samiske kvinnen som er sitert overfor er representativ for hva den samiske befolkning forventer av Sametinget må handlingsplanen i større grad definere likeverd og samfunnsperspektivet inn i handlingsplanen.

4.1.3 Ekskludering av menn?

Delmål 1 sier at likestillingsarbeidet i Sametinget skal angå begge kjønn med følgende innledning:

«Likestilling blir ofte oppfattet som en kvinnesak. En av de store utfordringene framover er å få fram at arbeidet med likestilling skal involvere begge kjønn. Ansvar for dette ligger hos begge kjønn. Kvinner må gi plass til menn i likestillingsarbeidet som en likeverdig part og ikke som en motpart.» (Sametingets handlingsplan 2009-2013)

Intensjonen med å involvere begge kjønn i likestillingsarbeidet er i samsvar med likestillingslovens forbud mot forskjellsbehandling mellom kjønn. Strategiene som skal oppfylle dette delmålet er for det første at Sametinget skal delta aktivt i den likestillingspolitiske debatten og tiltakene handler om å markere kvinnedagen, fremme synspunkter på alle nivå i debatten om likestilling samt videreutvikle dialogen med organisasjonene som arbeider med likestillingsspørsmål.

Den andre strategien er at det i all saksbehandling skal foretas en vurdering av om sakene kan gi ulike konsekvenser for kvinner og menn. Under dette punktet er tiltakene at det må utvikles rutinger for plan- og meldingsarbeidet der likestilling er en integrert faktor og at Sametinget må øke sin faglige kompetanse.

Sametinget sier at «kvinnene må *gi plass* til menn» slik at likestillingsarbeidet ikke blir en kvinnesak. Problemet må forstås dithen at kvinner dominerer og ekskluderer menn fra likestillingsarbeidet. Altså er ikke patriarkatets mannsdominans sterk nok til at mennene klarer å finne sin plass i likestillingsarbeidet? Spørsmålet blir dermed hvem det er et problem for – kvinner eller menn, eller begge? Kvinner er underrepresentert på flere områder; politiske utvalg, siida-andelsinnehavere i reindrift, hovedbrukere innenfor jordbruk, lederstillinger, mannsdominerte yrker innenfor håndverk og industri osv. Ut fra forskning og tilgjengelig statistikk er problemet størst for kvinner. Radikalfeminismen vektla at menn som gruppe dominerer kvinner som grupper (Solbrække og Aarseth 2006). Problemrepresentasjonen indikerer at Sametinget mener det motsatte kan være tilfelle nå, og at menn må involveres i likestillingsarbeidet.

En vurdering av hvorvidt Sametinget driver med feminisme som politikk vil man ikke kunne si at handlingsplanen kan oppfattes som sosial bevegelse med formål å forandre verden (Halsaa 1996). Men om man tar en objektiv tilnærming og ser på at Sametinget som organisasjon ønsker å bedre kvinners situasjon på en eller annen måte kan man si at det er feminisme i politikken (ibid). Selv om feminismen har spesielt fokus på kvinner foregår det urettferdighet på grunnlag av kjønn som rammer menn også (Holst 2009). Maktforhold, i tillegg til likheter og forskjeller mellom kjønn er feminismens store spørsmål i følge Halsaa (1996). Og kanskje er det nettopp maktforholdene, når det gjelder hvem likestillingsarbeidet skal ivareta, som diskuteres i dette delmålet.

En viktig del av samfunnet og kvinners likestillingsarbeid har vært organisasjonstilknytning i frivillige organisasjoner (NGO) som SNF-Sámi NissonForum/Samisk KvinneForum, Kvinnegruppen Ottar, Kvinner for fred, Norges Bondekvinnelag, Kvinnefronten og Norske Kvinners Sanitetsforening. Organisasjoner for menn med fokus på likestilling er ikke like mange. Mannsrolleutvalget ble opprettet i 1985 og de utførte den første spørreundersøkelsen om menn og blant menn. Fra 1990-tallet ble mannsforskning et nytt forskningsområde i landet og hvor Norge var ledende i Norden (Lorentzen 2009).

MannsForum og Reform – Ressurssenter for menn er to organisasjoner som har formålet å inkludere menn i likestillingsarbeidet.

Reform - Ressurssenter for menn skriver følgende på sin hjemmeside:

«Reform – ressurssenter for menn er en politisk uavhengig stiftelse som arbeider for at menn skal inkluderes i likestillingsarbeidet, og at likestillingsarbeid skal inkludere menn. Reform driver hjelpetilbud for menn, dokumenterer og formidler kunnskap om menns og gutters livssituasjon, og er en synlig aktør i norsk likestillingspolitikk. Stiftelsen har som målsetning å øke oppmerksomheten om menns og gutters utfordringer og behov, og å promotere aktivt farskap, voldsforebygging, bedre fysisk og psykisk helse, og mer likestilte normer for maskulinitet.»

(Hjemmesiden til Reform – Ressurssenter for menn <http://reform.no/om-reform>)

MannsForum ble etablert i 2009 og er også etablert for å inkludere menn i likestillingsdiskursen i følge hjemmesiden deres (<http://mannsforum.org/about/>). Et av punktene de nevner er:

«Menn som opplever å stå fremmed overfor den rådende likestillingsdiskursen trenger fora for å tenke over sin egen situasjon, bryne sine oppfatninger i diskusjon med andre, og utvikle perspektiver i fellesskap.» (<http://mannsforum.org/about/>).

I høringsuttalelsen til NOU 2012:15 hevder Mannsforum blant annet at menns utfordringer og rettigheter har blitt neglisjert:

«Dagens likestillingslov er imidlertid fortsatt preget av at feminismen har vært den ledende ideologien og premissleverandøren for dagens likestillingspolitikk, og at menns erfaringer, utfordringer og rettigheter har blitt nedvurdert og evt. neglisjert.

Likestillingsutvalget underkommuniserer de positive resultatene av 34 års aktive likestillingspolitikk, overser lovens diskriminerende virkning for menn, og overkommuniserer behovet for fortsatt sterkt kvinnefokus i likestillingspolitikken. En rettferdig likestillingslov forutsetter at lovens kvinnepresumsjon oppheves, slik at likestillingsloven blir gjort kjønnsnøytral.»

(Mannsforums uttalelse til NOU 2012:15)

Sametingets fokus på menn i likestillingsdebatten er dermed i tråd med hva disse to nevnte organisasjoners formål.

Sametinget har valgt å ha eget delmål på det som likestillingsloven fastslår; at forskjellsbehandling på grunnlag av kjønn er forbudt. Skjeie-utvalget (2011) har gitt følgende eksempel på i utgangspunktet kjønnsnøytrale handlinger, men som slår ulikt ut for kvinner og menn:

«Med indirekte forskjellsbehandling menes enhver tilsynelatende nøytral handling som faktisk virker slik at det ene kjønn stilles dårligere enn det annet, jf. § 3, tredje ledd. Forbudet mot indirekte forskjellsbehandling (eller indirekte diskriminering) rammer handlinger som faktisk virker slik at det ene kjønn stilles dårligere enn det andre. Denne bestemmelsen omfatter handlinger som tilsynelatende er kjønnsnøytrale, men som likevel får ulik virkning for kvinner og menn på grunn av ulikheter mellom kjønnene. Fordi menn og kvinner biologisk og faktisk er ulike, og har en ulik situasjon i samfunnet, vil en lik behandling i mange tilfeller gi ulike virkninger. Et eksempel er en bedrift som må si opp flere ansatte. Hvis bedriften har en langt større andel kvinner enn av menn som arbeider deltid, vil et slikt utvelgelseskriterium bety at kvinnene får en svakere posisjon.»

(NOU 2011:18 *Struktur for likestilling*, pkt. 3.3.1)

Eksempelet viser at bevissthet og kunnskap er viktig slik at ikke tilsynelatende nøytrale handlinger får motarbeide likestillingens intensjoner. Tiltaket at Sametinget skal markere kvinnedagen, og ikke den internasjonale mannsdagen 19. november hvert år er en forståelse av likestilling som tar utgangspunkt i radikalfeminisme og at kvinner er undertrykt. Den internasjonale kvinnedagen inneholder markeringer og symboler som ut fra radikalfeminismen kan skape en oppmerksomhet og bevisstgjøring rundt kvinner situasjon.

Den andre strategien for å nå målet om at likestillingsarbeidet skal angå begge kjønn er at det i all saksbehandling må det foretas vurdering på om sakene vil gi ulike konsekvenser for kvinner og menn. I likestillingspolitisk redegjørelse (sak 37/12) hevdes det at det nå er «innarbeidet gode rutiner i det daglige arbeidet for at politikken som utformes skal analyseres i forhold til kjønn». Det sies ikke noe om hvem som vurderer rutinene som gode eller om det er foretatt noen systematisk evaluering av dette. I en annen sammenheng kunne det være interessant å undersøke dette nærmere med å analysere et utvalg saker.

Problemrepresentasjonen under dette delmålet sier at Sametinget må øke sin faglige kompetanse om likestilling. Nettopp behovet for økt kompetanse generelt om likestilling er bakgrunnen for at regjeringen foreslår i St.meld. 44 2012-2013 foreslår å opprette fire regionale kompetansesentre for likestilling organisert under Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (St.meld. 44 2012-2013:13). Kanskje burde et av disse regionale kompetansesentrene legges til Sametinget for å ivareta det norske urfolks utfordringer i likestillingspolitikken? Hensiktene med kompetansesentrene er blant annet å fremme arbeidet med utradisjonelle utdanningsvalg. En stor utfordring er at kvinner med høyere utdanning flytter ut av samiskspråklige områder, og menn velger primærnæringer i STN-områder. Gutter har i tillegg større frafall fra videregående skoler enn jenter (Hansen 2012).

4.1.4 Hvem skal likestillingspolitikken ivareta?

Hva som forblir taust i delmål 1, som fastslår at likestillingsarbeidet skal angå begge kjønn, er flere ting. Aller først er den i hovedsak rettet mot den offentlige sfære. Ved radikalfeminismens fremvekst oppsto uttrykket «det personlige er politisk». Tankesettet var en kritikk mot liberalismen og liberalfeminismen, som dekket over eller ikke tok inn over seg, den kjønnsbaserte undertrykkningen som foregikk. Uttrykket «det personlige er politisk» forklares med patriarkatet (mannsdominansen) finnes i den private sfære også (NOU 2012:15). I denne sammenheng ville det bety at Sametingets handlingsplan også må utfordre privatsfæren når det gjelder mannsdominans.

I handlingsplanen går de ikke klart fram hvem likestillingspolitikken skal ivareta. På den ene siden skal kvinnedagen markeres og på den annen side skal kvinner *gi plass* til menn i likestillingsdebatten. I et radikalfeministisk perspektiv er markering av kvinnedagen og andre tiltak rettet mot kvinner nødvendig. Dette fordi forskjellen mellom kjønn oppfattes som et problem. NOU 2012:15 viser til at man kan tenke seg at kvinner og menn konkurrerer om de samme godene i et nullsumspill (det den ene tjener, taper den andre).

Skjeie-utvalget i NOU 2012:15 skriver at nye forskningsretninger innenfor mannsforskningen peker på at menn og likestilling ikke er det samme som kvinner og likestilling. Eksempler på dette er at menn i denne sammenhengen er mer opptatt av sosial klasse og at et potensielt «klassemessig nedrykk» kan assosieres med dårligere betalt jobb og mindre innflytelsen (NOU 2012:15, s. 65). Hvis man i tillegg tenker utfordringer spesielt for det samiske når det gjelder utdanning, helse og kjønnsdelt arbeidsliv, kunne handlingsplanen hatt eget punkt om maskuliniteter uten å sette dette opp som et nullsumspill.

Ansvar for likestillingsarbeid er politisk plassert i Sametingsrådet. Krav til likestilling i administrative *stillinger* berøres likevel ikke i handlingsplanen, og det sies heller ikke noe om implementering av politikkområdet. Hvilke krav stilles til kjønnsbalanse til ledende stillinger, eller er likestilling tema på lederopplæring/møter? Er Sametingets mål for likestilling en del av introduksjonen som nyansatte får? Om ikke detaljene skal inn i den politisk vedtatte handlingsplanen kunne krav til likestillingsarbeidet i administrasjonen vært en del av styringsdokumentet.

Likestillingsloven har krav om at alle arbeidsgivere og offentlige myndigheter skal arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling knyttet til kjønn, nedsatt funksjonsevne, etnisitet, religion m.v. og redegjørelsesplikten oppfylles ved at årsberetninger og budsjett forteller hva som er gjort. (Likestillingsloven av 1979 § 1a, Likestillingsloven av 2013, kap. 3). Et tiltak som er vedtatt er: «*Sametinget må utvikle rutiner for plan- og meldingsarbeidet der likestilling er en integrert faktor*». I likestillingspolitisk redegjørelse sak 37/12 opplyses det at kjønnsperspektivet er integrert og at gjennom hele meldingsarbeidet er det stilt krav om redegjørelse for hvilke konsekvenser forslagene får for kjønn. Dersom Sametingets handlingsplan skal sees i sammenheng med statlige styringsdokumenter, burde ordvalg og begrepsbruk vært gjenkjennbare slik at om handlingsplanen skal være et bidrag til å oppfylle likestillingslovens aktivitetsplikt må dette fremkomme i dokumentet. Det samme gjelder redegjørelsesplikten. Undersøkelsen min omhandler kun handlingsplanen. Hvorvidt budsjett, økonomiplaner eller årsmeldinger inneholder data om status på likestillingsområdet er ikke analysert. «Likestillingspolitisk redegjørelse», som behandles årlig, kan imidlertid være et viktig bidrag til å oppfylle redegjørelsesplikten i likestillingsloven.

4.1.5 Begge kjønn i styrer og råd

Delmål 2 fastslår at det er viktig å ha lik kjønnsfordeling mellom kvinner og menn i styrer og råd på alle nivå. Målsettingen er begrunnet med både et rettferdighetshensyn og best mulig utnyttelse av menneskelige ressurser. Strategiene som velges er lik kjønnsrepresentasjon på listene til Sametingsvalget. Tiltakene er at Sametinget må opprettholde kravet om minimum 40-60 % kjønnsbalanse til listeforslagene, politisk virksomhet må organiseres slik at også personer med omsorgsansvar kan delta, og Sametinget må motivere kvinner til å ta gjenvalg, og medvirke til at en får en aldersdifferensiering mellom kjønn. Dessuten oppfordres unge menn oppfordres til å delta.

Den andre strategien under dette delmålet er å videreføre en politikk om lik kjønnsrepresentasjon ved oppnevning til styrer og verv. Tiltakene for å gjennomføre denne strategien er at institusjoner som får driftstilskudd over Sametingets budsjett som hovedregel må ha minst 40-60 representasjon i styret og at Sametingets komiteer skal tilstrebe lik kjønnsrepresentasjon.

I likestillingspolitisk redegjørelse for 2012, sak 37/12 (www.sametinget.no), kan man lese at Sametinget kanskje er verdens mest kjønnsbalanserte folkevalgte organ og at kjønnsbalansen har vært opprettholdt gjennom to valg.

Ett av tiltakene som Sametinget gjør, i motsetning til øvrige valg i Norge, er at de har forskriftsfestet å vurdere krav om kjønnsbalanse på listeforslagene foran hvert valg. I samme møte som likestillingspolitisk redegjørelse ble behandlet den 27.09.12, ble også krav om kjønnsfordeling til listeforslag ved Sametingsvalg 2013 behandlet under sak 41/12.

Innstillingen fra Sametingsrådet til plan- og finanskomiteen var at listeforslag til Sametingsvalget i 2013 skal innfri kravet om minst 40 prosent representasjon av hvert kjønn. I tillegg er det en henstilling om å være oppmerksom på alderssammensetning, geografisk tilhørighet og ta hensyn til alle samiske grupper. Norske Samers Riksforbund (NSR) sin sametingsgruppe fremmet merknad til saken hvor de påpekte at Sametingets valgordning ikke sikrer at alle regionale grupper, eksempelvis pitesamer og lulesamer, blir representert. Forslaget til NSR er relevant om man forstår likestilling i større grad ut fra etnisitet, og ikke bare kjønnslikestilling. Fremskrittspartiet (FRP) stilte i plan- og finanskomiteen forslag om at det *ikke* skal stilles krav om kjønnsfordeling til listeforslagene. Forslaget fra FRP falt og Sametingsrådets innstilling ble vedtatt. Fremskrittspartiets ideologiske grunnlag er liberalismen og grunnleggende her er individets frihet. Ut fra et slikt synspunkt vil statens inngripen kunne virke diskriminerende. Forslaget som ble fremmet er i tråd med FRP prinsippprogram for 2009-2013 hvor det blant annet står:

«FRP anser alle mennesker som likeverdige. Forholdet mellom kjønn, grupperinger og enkeltmennesker bør derfor tilpasse seg naturlig i arbeidsliv, privatliv og fritid uten innblanding av offentlige organer...» (Fremskrittspartiets prinsipp- og handlingsprogram) <http://www.frp.no/nor/mener/Aktuelt/Prinsipp-og-handlingsprogram>).

Liberalfeminismen er også opptatt av individets frihet, men ser likevel behovet for at det offentlige må ha en likestillingspolitikk med forsiktig særbehandling. Eksempler er kvinnerepresentasjon i politikken, krisesentre, bekjempe fattigdom (Halsaa 1996).

En stadig pågående debatt er hvorvidt særbehandling er rettferdig eller om det strider mot prinsippet likebehandling. Likebehandling forstås i denne sammenhengen at alle individer behandles likt uavhengig av kjønn. Sagt på en annen måte så er ideen at like skal behandles likt. Liberalfeminister mener dette ikke er tilstrekkelig og staten derfor bør ha en offensiv likestillingspolitikk med forsiktige særtiltak (Halsa 1996).

Om kvinner og menn skulle behandles likt uten noe form for særbehandling vil det ikke være behov for en egen handlingsplan for likestilling. En meningsytring som bekreftes i forbindelse med Sametingets behandling av likestillingspolitisk redegjørelse den 26.09.12.

Sametingsmedlem Aud Marthinsen (FRP) fremmet følgende forslag:

«Sametinget vil ikke akseptere diskriminering med bakgrunn i kjønn, religion eller etnisk tilhørighet. Det er rettsapparatet som bør avgjøre hvorvidt en handling er diskriminerende eller ikke. Alle mennesker er likeverdige, derfor bør heller ikke lover, forskrifter og regler forskjellsbehandle gjennom kvotering i arbeidsmarkedet og i næringslivet ellers.

Mål

Med dette som bakgrunn vil Sametingsrådet derfor ikke videreføre et eget arbeid rettet mot likestilling. Sametinget anser generell frihet for alle til livsutfoldelse, nærings- og arbeidsvirksomhet, samt frihet fra mobbing og diskriminering som en grunnleggende rettighet som ikke styrkes av offentlig planarbeid og strategier. Snarere tvert i mot.

Selv om kampen for likestilling må anses for over, og målet om full likestilling er nådd i Norge, er det allikevel grunn til bekymring over manglende likestilling i enkelte innvandtermiljøer. En god integrering i tråd med vestlige verdier og tradisjoner, vil kunne bidra til at nye landsmenn både kan beholde det meste av sin tradisjonelle kultur, samtidig som man omfavner norske og vestlige tradisjoner for likestilling, frihet og toleranse, mellom kjønnene. Fremfor å ha fokus på likestillingsarbeid blant samer, er det blant våre nye landsmenn samfunnets ressurser må settes inn.»

(Aud Marthinsen, FRP – behandling i Sametingets plenum av likestillingspolitisk redegjørelse 26.09.12)

Forslaget inneholder ytring om at partiet har god tro på rettsapparatet og at det ikke er nødvendig med egne lovhjemler for kvotering og lignende. Når kvinner og menn oppfattes som like og like fornuftige individer, trengs det ikke lovverk som ivaretar rettigheter, mener liberalere. I motsetning til dette ser moderne liberalfeminister at fysiske forskjeller kan ha en politisk relevans og at kvinnespesifikke rettigheter derfor kan hjemles i lovverket (Halsaa 1996).

Fremskrittspartiet hadde 3 representanter i Sametingets for valgperioden 2009-2013 og partiets innvendinger oppfattes som en motsetning til flertallet i Sametinget som sier det kan bli nødvendig med ulike tiltak for å oppnå likestilling. Som kjent har ulike former for særbehandling og kvotering vært sentralt i Norges likestillingspolitikk. Positiv særbehandling er lovregulert i likestillingsloven av 1978 § 3a og i ny likestillingslov § 7 (ikrafttreden fra 1. jan. 2014) og har klare begrensninger i bruken. Radikal kvotering kalles en annen særbehandling som brukes når det det underrepresenterte kjønn foretrekkes for å oppnå kjønnsbalanse for eksempel i råd og utvalg (Teigen 2006). Relatert til forslaget fra representanten Marthinsens forslag som inneholder en holdning om at alle mennesker er like og dermed blir all særbehandling og kvotering en form for diskriminering. Likebehandling i arbeidslivet uten noen form for særbehandling, slik som FRP sitt forslag uttaler, vil ut fra liberalt prinsipp være det eneste som kan hevdes å være rettferdig. Alle andre former for særbehandling blir diskriminering; noen som nyter fordeler mens andre ikke.

Forskjellen i hvordan man oppfatter forståelsen og behovet for likestilling, vil være avgjørende for hvilke mål og virkemidler som trengs.

4.1.6 Avmakt

I delmål 2 forblir det taust hvordan en skal sikre at tiltakene for å oppnå likestilling i fremtiden blir juridisk sikret.

Som det er vist til tidligere var Sametingsrådet på begynnelsen av valgperioden i 2009 sammensatt med 4 kvinner og 1 mann. Saken ble sendt fra kontrollutvalget til Likestillings- og diskrimineringsombudet som viser til en praksis siden Brundtland-regjeringen om at regjeringen skal ha minst 40 prosent kvinner og menn. Dermed forventer man at Sametingets «regjering» følger samme praksis.

Sametinget har under delmål 2 følgende tiltak: «Som hovedregel må institusjoner som får driftstilskudd over Sametingets budsjett ha minst 40-60 representasjon til styret». For at dette skal virke troverdig må Sametinget selv vedta krav om kjønnsbalanse for sin egen «regjering»; Sametingsrådet.

Fast krav til kjønnsbalanse på listeforslag til Sametingsvalget kan forskriftsfestes dersom man mener alvor med at man ønsker kjønnslikestilling i utvalg. Slik ordningen er i dag er det opp til Sametinget gjennom vedtak i forkant av hvert valgår å bestemme kravene til listeforslagene. I NOU 2011:15 er det foreslått at krav om tilnærmet lik kjønnsbalanse på listeforslagene skal gjelde ved lokale, regionale og nasjonale folkevalgte forsamlinger.

Ut fra liberalismen vil et lovfestet krav om kjønnsbalanse stride mot prinsippet om at individet er fornuftig og har rasjonalitet og følgelig kan ikke staten eller Sametinget bestemme at et slikt tiltak er bra og ettertraktelsesverdig (Halsaa 1996).

Formuleringen «Sametingets komiteer skal tilstrebe lik kjønnsrepresentasjon» synes svakt om man tar likestilling og ønske om kjønnsbalanse på alvor. Krav om kjønnsbalanse på listeforslagene, oppnådd kjønnsbalanse i plenum skulle tilsi at lik kjønnsrepresentasjon i plenum er en selvfølge. Hvis ikke Sametingets egne komiteer eller utvalg er kjønnsbalanserte, vil det virke lite troverdig å kreve kjønnsbalanse i eksterne styreverv selv om de får driftstilskudd fra Sametinget. Valg til styrene vil i tillegg sannsynligvis ligge utenfor Sametingets myndighet.

Gode intensjoner er vel og bra, men ikke tilstrekkelig for å oppnå likestilling i det samiske samfunn om man forstår likestilling ut fra liberalfeminismen, hvor poenget er at likhet og rettigheter skal være uavhengig av kjønn. Dersom Sametinget ønsker kjønnslikestilling i styreverv må de vise makt og ikke avmakt. Endring i forskrift om valg til Sametinget må gjøres slik at krav til kjønnsbalanse er vedtatt og ikke opp til det sittende Sameting å bestemme. Sametingets arbeidsorden (forretningsorden og grunnregler) må endres slik at komiteer og Sametingsråd sikres kjønnsbalanse. Ut fra det liberale perspektivet settes individets frihet i høysetet og en slik maktbruk vil være uakseptabelt.

4.1.7 Oppsummering

Analysekapitlene starter med å presentere analysemodellen som er inndelt etter kategoriene; kjønn, etnisitet, Sametinget og samiske samfunn. Deretter er hovedmålet i innledningen drøftet med spesielt fokus på hva likestilling er og hvorfor likestillingspolitikk er nødvendig. Sametingets egen definisjon på likestilling tar utgangspunkt i likestilling mellom kjønnene, men inneholder også elementer av etnisk likestilling. Liberalfeminismer tar utgangspunkt i at mennesker er fornuftig og dermed må kvinner og menn ha de samme rettigheter, mens radikalfeminister forstår kvinne-mannrelasjonen som en undertrykkelsesrelasjon som blir utgangspunktet for politikken. Særbehandling og kvotering er tiltak som har vært brukt for å oppnå kjønnsbalanse selv om det er politisk uenigheter om det. Likestilling er mer enn kjønnslikestilling, noe som Sametinget viser ved de to andre innsatsområdene. Respekt og likeverd er også dimensjoner i likestillingspolitikken. Det henviser sannsynligvis til etnisk likestilling.

Sametinget som institusjon må ha nødvendig tillit og legitimitet i befolkningen og samarbeidspartnere. Likestillingspolitikken skal, i følge handlingsplanen, bidra i så måte.

På spørsmålet hva som forblir taust kan det ut fra Bacchi's analysemetode hevdes at problemrepresentasjonen inneholder bare en av flere konkurrerende måter å forstå kjønn på. Kjønnslikestilling har vært en tradisjonell måte å se likestilling på i det norske samfunn. Spørsmålet blir om likeverd og samfunnsperspektivet kommer frem i handlingsplanen. Grunnlaget for å stille dette spørsmålet er uttalelsen fra en *samisk kvinne*, som selvfølgelig ikke kan påstås å være representativ for den samiske befolkning, men like fullt en ytring som bør vurderes.

Andre avsnitt i kapitlet handler om at likestillingsarbeidet skal angå begge kjønn og det er noe usikkert om hvem som er ekskludert fra dette i dag. I denne sammenheng har jeg vist til at menn og likestilling ikke trenger å være sammenfallende med kvinner og likestilling og at det dermed gjerne oppstår en forståelse av nullsumspill. Handlingsplanen redegjør ikke for hvordan aktivitets- og redegjørelsesplikten skal ivaretas, selv om det hevdes at plan- og meldingsarbeidet er ivaretatt. Avslutningsvis i dette avsnittet foreslår jeg at, ett av de fire regionale kompetansesenter som Regjeringen foreslår i St. meld. nr. 44 2012-2013, bør legges til Sametinget. Begrunnelsen for å foreslå dette er at det gjentatte ganger i handlingsplanen vises til det økte kompetansebehovet som er om etnisitet og likestilling.

Tredje avsnitt omfatter begge kjønns deltakelse i styrer og verv. Dette gjelder ikke bare i Sametinget, men også de institusjoner som får driftstilskudd over Sametingets budsjett. Da det ikke forskriftsfestes et absolutt krav om kjønnsbalanse på listeforslagene og heller ikke krav til kjønnsbalanse til Sametingsrådet eller egne komiteer, kan det oppfattes som avmakt eller at Sametinget ikke synes dette er så viktig. Det kan virke lite tillitsvekkende å stille krav til utenforliggende styrer når man ikke har orden «i eget reir». Fremskrittspartiet viser med sine forslag og partiprogram at det er politisk uenighet om særtiltak virker diskriminerende, og at likestillingspolitikken kan være overflødig. Argumentasjonen for politikken blir til ut fra hvordan man forstår problemet og slik velger man målsettinger og tiltak.

4.2 Kjønn - samiske samfunn

	Sametinget	Samiske samfunn
Kjønn		Innsatsområde 1: Likestilling mellom kjønnene Delmål 3: Et mer kjønnsdifferensiert arbeidsliv Innsatsområde 2: Toleranse for ulike seksuelle legninger
Etnisitet		

4.2.1 Kjønnsdelt arbeidsmarked

Delmål 3: «Et mer kjønnsdifferensiert arbeidsliv» tar utgangspunkt i at næringslivet i samiske områder er kjønnsdelt. Det hevdes at kvinner gjerne velger service, handel og duodji eller kultur/frivillig sektor når de skal etablere seg. Menn velger helst reindrift, fiskeri eller reiseliv i følge handlingsplanen. Det er derfor ønskelig med «et mer differensiert arbeidsmarked med større bredde i type virksomheter». Deretter vises det til at kvinners rolle gradvis har blitt svekket i primærnæringene (reindrift, jordbruk og fiskeri).

Den første strategien som velges er at Sametingets virkemidler må tilpasses begge kjønn. Tiltakene knyttet til strategien er at Sametingets tilskuddsordninger evalueres og revideres i et kjønnsperspektiv og at kvinner oppfordres til å søke. Problemrepresentasjonen formuleres slik «Næringsmessige strukturtiltak og reguleringer har medført at kvinners arbeidsinnsats ikke er blitt tilstrekkelig synliggjort. Samtidig er ikke velferdsordninger tilrettelagt for at menn i primærnæringene kan være omsorgspersoner» (Handlingsplanen, s.5). Sametinget ønsker også å trekke kvinner med høy utdanning inn i innovasjon og nyskaping samt etablere kunnskaps- og kulturarbeidsplasser som ikke er avhengig av offentlig engasjement.

Formuleringen at *næringsmessige strukturtiltak og reguleringer* har medført at kvinners arbeidsinnsats ikke har blitt synliggjort, gir ikke umiddelbar svar på hva problemet er og hva som menes med det. Det blir litt mer avklart når man leser at den andre strategien er at kvinners rettsstilling og posisjon i primærnæringene må styrkes og synliggjøres. Tiltakene som skal løse dette problemet er at Sametinget skal forhandle med statlige myndigheter om kvinners formelle status i reindriftsnæringa og kontakt med statlige myndigheter arbeide for at velferdsordningene i primærnæringene tilpasses begge kjønn. Likestillingspolitisk redegjørelse sak 37/12 fastslår at primærnæringene alltid har vært viktige i samiske samfunn og at kvinner bestandig har hatt en sentral rolle i denne sammenheng.

Rapporten «Likestillingsstatus blant samer» (Hansen 2012) viser at selv om ca. halvparten av personer knyttet til en siida er kvinner, er det bare 17 % kvinner som er andelsinnehavere. Innenfor jordbruket er det 76 % menn blant hovedbrukere og når det gjelder fiske er det 97 % menn som har det som hovednæring. Utenom primærnæringene arbeider flest menn innenfor varehandel, hotell og restaurantvirksomhet og flest kvinner har sin arbeidsplass innen helse- og sosialtjenester. Disse tallene gjelder for STN-områdene som er det geografiske virkeområdet for Sametingets tilskuddsordning for næringsutvikling. STN-området finner man nord for Saltfjellet og det meste er utkantstrøk. Folketallet i dette området har pr 2012 gått ned med 20 % siden 1990 i følge SSB (<http://www.ssb.no/samisk/>).

Sametinget beskriver i 2008 at kvinner fortrinnsvis etablerer seg innenfor duodji, service og handel. I 2012 arbeider 40,9 % innenfor helse- og sosialtjenesten. Når det gjelder menn sier handlingsplanen at i 2008 arbeider de fleste menn med reiseliv, reindrift og fiskeri mens Hansens rapport viser at i 2012 arbeider flest menn utenom primærnæringene med varehandel, hotell og restaurantvirksomhet i tillegg til bygge- og anleggsvirksomhet.

Totalt blant kvinner og menn er det 18,5 % som arbeider med primærnæringer i 2012 innenfor STN-området og for landet for øvrig er det 5,5 %.

Den tredje strategien som er nevnt i forbindelse med kjønnsdifferensiert arbeidsliv er at Sametinget vil stimulere samiske gutter til å fullføre videregående skole. Problemstillingen er bekreftet i rapporten om likestilling blant samer (Hansen 2012) og at dette handler også om å forbygge fattigdomsfellen. Hansen (2012) viser til at menn har større problemer med ikke å velge primærnæringen som en gang var viktigste arbeidsarenaen. Hva som ligger i problemene fremkommer ikke, men oversikten over det kjønnsdelte arbeidslivet viser at i 2012 er det bare 14,9 % som jobber i primærnæringene. Kjønnsrollemønsteret medførte tidligere at menn ble sosialisert inn i primærnæringen, mens kvinner ble sosialisert til å ta andre jobber som krever omstilling og endrede flyttemønster. Hvis vi tolker dette i lys av Foucault skjer dette fordi man tar de innlærte normene og forventningene som de evige sannheter og dermed ikke reflekterer over at dette egentlig er overleverte normer (Solbrække og Aarseth 2006:74). Resultatet av en slik utvikling kan bli et samisk samfunn hvor mennene forblir i samiske kjerneområder, mens høyt utdannede kvinner flytter til byer og tettbygdestrøk utenfor samisk språk og forvaltningsområde. Utviklingen vil kunne redusere muligheten for et bærekraftig samisk samfunn.

I løpet av de siste 20 årene har det skjedd lite endringer med hensyn til det kjønnsdelte arbeidslivet i det norske samfunnet (St. meld. nr. 44, 2012-2013:51). «Kvinner dominerer fremdeles innenfor helse- og sosial, undervisning og tjenesteyting, mens menn dominerer innenfor bygg og anlegg, olje, jordbruk, industri og bergverk» (ibid, s.51). Når flest kvinner velger helse- og sosialtjenester kan det minne om kapitalistisk og patriarkalske samfunn hvor hierarkiet har skapt holdninger om at omsorgsarbeid er mindre verdt enn vareproduksjon (Holter 1997, 2003). Delmålet om arbeidslivet kan hevdes å vise at samiske kvinner og menn gjør det samme som norske kvinner og menn; velger tradisjonelle yrker ut fra kjønn og det som forventes av dem.

4.2.2 Et bærekraftigsamisk samfunn

Hva som forblir taust under dette delmålet er hvordan sikre et bærekraftig samisk samfunn for fremtiden. Delmålet «et mer kjønnsdifferensiert arbeidsliv» sier at «*Forutsetningen for et robust næringsliv er at det skapes et mer kjønnsdifferensiert arbeidsmarked med større bredde i type virksomheter*» (Sametingets handlingsplan 2009-2013, s. 5).

Bruken av ordet *differensiert* i denne sammenhengen virket litt forvirrende siden dette betyr, i følge Språkrådet: *gjøre forskjellig; skille, dele o.l.* (www.språkrådet.no).

Sannsynligvis er Sametingets intensjon å skape et mer mangfoldig arbeidsliv med flere muligheter. I utgangspunktet tenker jeg at dette handler om å forebygge *kjønnsdelt arbeidsliv* slik som problemet brukes i andre politiske dokumenter om likestilling; eksempelvis NOU 2012:15 og St. meld nr. 44 (2012-2013). En vesentlig utfordring er jo at mange samiske kvinner tar høyere utdanning og flytter utenfor STN-området. Det vil få konsekvenser for demografi, ivaretagelse av samisk språk og kultur. Tidligere var primærnæringene en viktig næring i samiske samfunn, mens i 2012 hadde under 20 % av befolkningen i STN-området dette som yrke (Hansen 2012). Kunnskapsoverføring mellom generasjonene, spesielt innenfor reindrifta, har vært vesentlig i samiske områder (Hansen 2012).

Duodji, som et spesielt samisk håndverk, er et annet eksempel på hvor kunnskapen i stor grad overføres på samme måte som i primærnæringene. Som nevnt tidligere kan endringene gjøre at tradisjonell samisk kunnskap og kultur går tapt. I så måte kan jo tiltak som å se på Sametingets tilskuddsordninger og kvinners rettsstilling og posisjon i primærnæringen være gode bidrag.

4.2.3 Toleranse for ulike seksuelle preferanser

Innsatsområde 2 handler om toleranse for ulike seksuelle preferanser og har målsettingen: «Aksept og toleranse for homofile og lesbiske». Med dette innsatsområdet oppfattes problemet å være liten åpenhet for ulike seksuelle preferanser i samiske samfunn. Fordommer baserer seg ofte på kunnskapsmangel og Sametinget som institusjon bør gå foran for å få en endring på denne likestillingsutfordringen skrives det i handlingsplanen s. 6.

Strategien som velges er: «Sametinget må delta aktivt i holdningsskapende arbeid om homofili». Aller første tiltaket som nevnes er dialog med organisasjoner for homofile og lesbiske. Hansen (2012) tar opp temaet *dobbelt diskriminering av homofile samer* i sin undersøkelse om likestilling blant samer. Det mangler dokumenterte opplysninger om handlingsmønstre knyttet til diskriminering på grunn av seksuell orientering blant samer. Likevel er det en oppfatning om at homofili er tabubelagt, og at mange har opplevd sanksjoner fra omgivelsene når deres homofile preferanser har blitt avdekket. Dermed kan det oppstå dobbelt diskriminering på grunn av etnisitet og seksuelle preferanser (Hansen 2012).

Forbud mot trakassering på grunn av kjønn og seksuell trakassering er forbudt i henhold til likestillingsloven § 8a. Også arbeidsmiljøloven har forbud mot trakassering. De juridiske virkemidlene er da til stede, men holdningsendringer må gjøres.

Handlingsplanens problemforståelse av likestilling gjennom å ha et eget innsatsområde for seksuelle preferanser vil bidra på flere måter. Når homofili oppleves som uakseptabelt og tabubelagt vil det gjennom å snakke om det som skal forbys, utvide kunnskapen og det språkliggjøres (Bondevik og Rustad 2009). Eksempelvis trenger Sametinget å snakke om og argumentere for hvorfor det må skapes aksept og toleranse for ulike seksuelle preferanser. På den annen side skapes det da også muligheter for å være uenig og motstand blir en effekt. Bondevik/Rustad (2009) beskriver dette på følgende måte:”... *Man er således ikke entydig offer for en annens makt – man er selv et sted for motmakt.*” Ut fra dette blir samiske homofile eller lesbiske ikke bare et offer som må innrette seg, men gjennom denne språkliggjøringen, skapes det muligheter for å være uenig, motsetninger kan brytes og frigjøring kan oppnås.

Det andre tiltaket er at Sametinget må tilegne seg større kunnskap om situasjonen for homofile og lesbiske.

Handlingsplanen er i slutfasen av sin planperiode når likestillingspolitisk redegjørelse ble behandlet i sak 37/12 og det sies følgende:

«På dette området har vi få resultater å vise til, og på den måten har vi dessverre vært med på å bidra til fortsatt taushet omkring homoseksualitet i samiske samfunn. En taushet som kanskje er den største utfordringen for homofile og lesbiske i samiske samfunn. Dette framgår av Fafo-rapporten «Lesbiske og homofile i Sàpmi. En narrativ levekårsundersøkelse» (2009). I rapporten går det fram at tausheten om homoseksualitet, det sterke religiøse innslaget, identitet og tilhørighet til flere minoriteter, og utstøting og sosial ekskludering. Selv om undersøkelsen baserer seg på et fåtall informanter, er dette det beste og kanskje det eneste grunnlaget for kunnskap vi har om homoseksualitet i samiske samfunn. I undersøkelsen framgår det at det er mindre vanskelig å være åpen som lesbisk enn som homofil. Dette kan skyldes at mannsrollen i samiske samfunn kan oppleves å være smal.

Sametingsrådet ser behov for en diskusjon om den samiske mannsrollen, og ser fram til konferansen «Menns liv i en samisk kontekst» senere i høst. Samtidig må vi arbeide for å finne tiltak som kan bidra til at homofile og lesbiske føler seg inkludert i det samiske samfunnet».

(Likestillingspolitisk redegjørelse 2012, sak 37/12)

Sametingets ambisjon om aksept og toleranse for homofile og lesbiske gjennom strategien å delta aktivt i holdningsskapende arbeid om homofili har altså ikke lyktes.

Fafo-rapporten fra 2009 som det vises til ovenfor, peker på at i tillegg til kunnskap handler det om religion, identitet og ekskludering. Rapporten er et av to tiltak som er foreslått i Regjeringens handlingsplan «Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012». Det andre tiltaket er opprettelse av egen nettside (på nordsamisk) på LLH (Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner) og som er gjennomført. Det siste punktet i Sametingets handlingsplan som skal bidra til å øke toleransen for homofile og lesbisk er å igangsette holdningskampanje omkring åpenhet. Her oppfordrer Sametinget organisasjoner å sette ulike seksuelle preferanser på dagsorden og i tillegg øke kunnskapen og sette i gang forskning på holdninger/diskriminering. Innsatsområdet er viktig for å unngå dobbel diskriminering – som same og lesbisk eller homofil.

Fafo-rapporten 2009:26 kan være et godt redskap for dem som kan betegnes som *minoriteter blant minoriteter* og hvor det å være lesbisk eller homofil har påvirket levekårene. Tiltakene som blir foreslått omhandler mer åpenhet og synliggjøring gjennom samarbeid med organisasjoner som LLH. Opprettelse av støttetelefon og informasjonsbase på internett kan hjelpe på ensomhetsfølelsen.

Hvilken sosial kategori som blir avgjørende for å bedre levekårene i positiv retning er vanskelig å si; same eller homofil? Walle (2006) hevder at den etniske identiteten ikke er bestemmende for kjønnsidentiteten, og blant homofile som hos andre, vil seksuelle preferanser i tillegg til klasse og religion være avgjørende elementer. Problemforståelsen i handlingsplanen tar utgangspunkt i behov for tiltak som dialog, kunnskap, holdningskampanjer om åpenhet bl.a. Med utgangspunkt i Sametingets definisjon av likestilling som respekt for individet og likeverd, både kollektivt og individuelt, skulle innsatsområdet kunne ha full oppmerksomhet fremover.

4.2.4 Seksuell trakassering

Som svar på spørsmålet om hva som forblir taust i dette innsatsområdet nevnes først forebygging mot seksuell trakassering. Etter at handlingsplanen ble utarbeidet har man fått Fafo-rapporten som peker på behovet for kunnskap, forholdet til religion, identitet og ekskludering. Også under dette temaet er det i ettertid utarbeidet statlige dokumenter som kan være nyttig grunnlagsmateriale. Temaet tas opp i «*Regjeringens handlingsplan – Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012*» og Stortingsmelding nr. 28 (2007-2008) «*Samepolitikken*».

Begge disse dokumentene tar opp tiltak som er viktige for holdningsendringer gjennom det å jobbe med barn og unge. Blant annet gjennom å innlemme toleranse for lesbiske og homofile i læreplan for Kunnskapsløftet. Et annet viktig tiltak er *Samiske veivisere* som har som mål å nå frem til unge ikke-samer med informasjon om det å være same i Norge. Prosjektet er i regi av Samisk høgskole og er finansiert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet (St.meld. 28, 2007-2008)

Beslektet med tematikken finner man i St. meld nr. 44 (2012-2013) at seksuell trakassering er et omfattende samfunns- og likestillingsproblem, spesielt blant ungdom og unge voksne. Temaet er ikke nevnt eksplisitt i Sametingets handlingsplan. Med en radikalfeministisk forståelse av likestilling ville problemforståelsen i handlingsplanen hatt et mer fokus på kvinnekroppen. Omfanget av seksuell trakassering dokumenteres i Levekårsundersøkelser som foretas jevnlig, og på arbeidsplasser er flere kvinner enn menn utsatt.

Eksempelvis er 13 prosent av kvinner i aldersgruppen 17-24 år utsatt for seksuell trakassering en gang i måneden eller mer. Om årsakene til seksuell trakassering sier stortingsmeldingen at «det er en måte å utøve makt på, og må forstås i lys av makt- og ulikhetsstrukturer som kjønn, alder, klasse og etnisitet» (St. meld. nr. 44, 2012-2013, s. 97-99). Radikalfeminismens tro på bevisstgjøring som grunnlag for frigjøring (Halsaa 1996) vil være et viktig grunnlag for en problemforståelse i handlingsplanen som også tar opp temaet seksuell trakassering.

4.2.5 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg valgt å analysere delmål 3 «et kjønnsdifferensiert arbeidsliv» i modellens punkt «kjønn og samiske samfunn» og innsatsområde 2 «toleranse for ulike seksuelle legninger».

Problematismen av Sametingets handlingsplans delmål 3 er sammenholdt med rapport om status for likestillingen blant samer utarbeidet av Ketil L. Hansen (2012). Samiske kjerneområder har en vesentlig utfordring når det gjelder hvordan beholde og utnytte kompetansen til de mange samiske kvinner som tar høyere utdanning. Gutter har større frafall fra videregående skole enn jenter, og kjønnsrollemønster har virket konserverende for menn som har blitt sosialisert inn i tradisjonelle mannsyrker. Nyere undersøkelser viser at mange menn arbeider innenfor varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet, mens 40,9 % av kvinnene arbeider innenfor helse- og sosialtjenestene (Hansen 2012:20). Praksisen her stemmer overens med teorien om patriarkalske samfunn hvor kjønnsroller tilsier at kvinner velger omsorgsyrker og menn velger vareproduksjon som dermed blir mer verdt (Holter 1997,2003).

Sammenlignet med statistikk over yrkesvalg for det norske samfunnet (St.meld. nr. 44 2012-2013) ser det ut til at samer ikke velger yrker vesentlig forskjellig fra majoritetsbefolkningen. Primærnæringer som tidligere var en viktig næring i samiske samfunn, utgjør nå under 20 % av sysselsettingen. Sametingets innledning til delmål 3 om at *«forutsetningen for et robust næringsliv er at det skaper mer differensiert arbeidsmarked med større bredde i type virksomheter»*, er viktig og i tillegg må det holdes fokus på hvordan beholde kompetansen i samiske kjerneområder.

Andre avsnitt tar utgangspunkt i at samiske samfunn har liten toleranse for ulike seksuelle preferanser, og risikoen for at samer kan bli utsatt for dobbelt diskriminering. På en slik måte kan det oppleves å bli en minoritet blant minoriteter. Innsatsområdet er i tråd med likestillingsloven som inneholder forbud mot trakassering på grunnlag av kjønn. Sametinget har ikke kommet langt i arbeidet med dette innsatsområdet i følge likestillingspolitisk redegjørelse sak 37/12 og økt kunnskap etterspørres i handlingsplanen. Etter utarbeidelsen av handlingsplanen har imidlertid Fafo-rapport 2009:26 kommet med forslag til tiltak. Både Fafo-rapporten og handlingsplanen bidrar til å utvide kunnskapen gjennom at temaet settes på den politiske dagsorden. Det skapes dermed en bevisstgjøring om problemet og frigjøring kan oppnås i følge radikalfeminismen. Fafo-rapporten bekrefter at seksuelle preferanser har innvirkning på levekårene, men ifølge Walle (2006) er det vanskelig å si hvilken sosial kategori som bidrar til endring i positiv retning. Sametingets definisjon av likestilling med hensyn til individets respekt og likeverd passer godt med problemforståelsen av at innsatsområdet er viktig.

På spørsmål om hva som forblir taust tas det opp et beslektet tema som ikke er nevnt i handlingsplanen; forebygging mot seksuell trakassering. Ut fra radikalfeministisk tilnærming og fokus på kvinnekroppen ville seksuell trakassering som problemforståelse være naturlig å ta med.

4.3 Etnisitet - Sametinget

	Sametinget	Samiske samfunn
Kjønn		
Etnisitet	Ingen	

Sametingets handlingsplan omhandler i veldig liten grad etnisitet relatert til Sametinget som institusjon. Utfordringer på likestillingsfeltet problematiseres i større grad å være knyttet til kjønnslikestilling som det er vist til tidligere i analysen. Dette er i samsvar med Josefsen (2004) som hevdet at Sametingets likestillingspolitikk ikke hadde urfolksperspektiv, men hadde samme tilnærming som det norske og vestlige samfunn.

4.3.1 Etniske utfordringer

Hvis problemet hadde vært forstått på en annen måte kunne store deler av handlingsplanen vært plassert i denne delen av analysemodellen. Sametinget har valgt i hovedsak å se på forståelsen av likestilling tilsvarende det en gjør i det norske majoritetssamfunnet. En årsak til begrenset fokus på etnisitet kan være at når man må være same for å bli valgt inn i Sametinget tas etniske problemstillinger for gitt. Andre årsaker til dette kan være at man innehar liten kompetanse og oversikt over hva utfordringene for likestillingen i samiske samfunn er. Sametingets handlingsplan er utarbeidet i 2008 og rapporten «Likestillingsstatus blant samer – En kunnskapsstatus» av Ketil Lenert Hansen kom i 2012, slik at de statusoppdateringer som fremkommer her var ikke kjent for Sametinget da handlingsplanen ble utarbeidet.

I høringsuttalelse til NOU 2012:15 skriver SNF-Sámi NissonForum/Samisk KvinneForum om Hansens rapport følgende:

«... Vi er overrasket over at SNF ikke er kontaktet i arbeidet med Hansens rapport og mener det er kritikkverdig at samekvinnens situasjon og våre definerte utfordringer ikke med som eget punkt i rapporten. »

Rapporten til Hansen (2012) er utarbeidet på oppdrag fra Skjeie-utvalget (NOU 2012:15), og ikke av Sametinget. Mandatet som Hansen hadde for rapporten var å sammenfatte tilgjengelig statistikk og forskning blant samer i Norge. Utdanningsnivå, utdanningsretning, arbeidsmarkedet, uføretrygd, diskriminering, helsestatus og bruk av offentlige helsetjenester for samiske kvinner og menn skulle vektlegges (Hansen 2012:5). *Samekvinnens situasjon* var ikke eksplisitt nevnt i mandatet fra Skjeie-utvalget (NOU 2012:15). Status for likestillingen ble dermed undersøkt ut fra levekårsindikatorer i rapporten.

4.3.2 Oppsummering

Analysemodellen viser at problemrepresentasjonen med hensyn til Sametingets forståelse av likestilling, i hovedsak ikke vektlegger forholdet etnisitet og Sametingets indre forhold. Begrunnelsen kan være at etnisitet tas for gitt eller at problemet likestilling ansees å være samsvarende med de norske majoritetsrelaterte utfordringene. Kunnskapsgrunnlaget for etniske problemstillinger relatert til kjønn og likestilling kan være utilstrekkelige.

4.4 Etnisitet - samiske samfunn

	Sametinget	Samiske samfunn
Kjønn		
Etnisitet		Innsatsområde 1: Likestilling mellom kjønnene <u>Delmål 4:</u> Likestillingsperspektivet må implementeres i rettighetsarbeidet Innsatsområde 3 Bekjempelse av vold i nære relasjoner

I analysen av hvem tiltakene i handlingsplanen retter seg mot, har jeg valgt å plassere delmål 4 «likestillingsperspektivet må implementeres i rettighetsarbeidet» i kategoriene «etnisitet - samiske samfunn». Det samme gjelder for innsatsområde 3 «bekjempelse av vold i nære relasjoner».

4.4.1 Materielle rettigheter og kontrollordninger

Delmål 4 viser til at i prosesser om rettigheter og selvbestemmelse er det de materielle rettighetene, som retten til land og vann som vektlegges, mens det ønskes en større vektlegging på immaterielle verdier som historie, språk, kultur, opplæring og forvalte egne kulturminner. Videre nevnes at likestilling også må implementeres i arealforvaltningen. Overføring av tradisjonell kunnskap og konsekvenser av klimaendringer er viktige faktorer som må videreføres til neste generasjon. Den første strategien er at likestillings- og diskrimineringsarbeidet må forankres institusjonelt i et samisk kompetansemiljø. Tiltaket for å nå strategien er at:

«Sametinget må bidra til at det etableres et organ som gjennom informasjons- og dokumentasjons virksomhet fremmer likestilling og antidiskriminering i det samiske samfunnet.

Sametinget må bidra til at det etableres et organ som har ansvar for overvåking av rapportering om likestillings- og diskriminerings spørsmål i det samiske samfunnet».
(Handlingsplanen, s. 6)

I likestillingspolitisk redegjørelse for 2012 behandlet i sak 37/12 orienteres det om at Sametinget har igangsatt et treårig prosjekt for å institusjonalisere likestillingsarbeidet i Sametinget. Prosjektet er et samarbeid med Barne- og likestillingsdepartementet og Fornyings- og administrasjonsdepartementet. Midler for å gjennomføre prosjektet er overført til Gáldu, som er et kompetansesenter for urfolks rettigheter etablert av den norske regjering. På hjemmesiden deres kan man lese at formålet til senteret er «å øke kunnskapen om og forståelsen for urfolksrettigheter og samiske rettigheter» (<http://www.galdu.org/web/index.php?sladja=48&vuolitsladja=82&giella1=nor>). Prosjektet med likestillingsarbeidet er imidlertid satt på vent på grunn av ressursituasjonen på senteret, ifølge likestillingspolitisk redegjørelse for 2012 sak 37/12. Utsettelsen av prosjektet visualiseres gjennom å se på deres hjemmeside og meny punktet «likestilling og antidiskriminering» og «kjønn» hvor siden kun inneholder teksten; «siden er under utvikling».

Den andre strategien er å arbeide for at kjønnsperspektiv også inkluderes i arbeidet med rettigheter til det materielle kulturgrunnlaget.

Tiltakene her er at Sametinget vil henstille Finnmarkskommisjonen om å være bevisst på kjønnsperspektivet i arbeidet med å kartlegge eksisterende rettigheter. I tillegg må kjønnsperspektivet integreres i Sametingets miljø- og arealpolitikk. En slik forståelse av likestilling samsvarer med radikalfeminismen og at kvinners reproduktive egenskaper gjør at de har en spesiell nærhet til naturen. Dermed er kvinner bedre rustet til å bekjempe miljøtrusler og bør få mer politisk makt enn menn (Halsaa 1996).

Tredje strategien handler om statusen til og kunnskapen om, immaterielle rettigheter må styrkes og sikres på lik linje med materielle rettigheter. Tiltaket er at de immaterielle rettigheter må inkluderes i rettighetsarbeidet.

Fjerde og siste strategien under dette delmålet er å arbeide for at samisk språk- og kulturkompetanse integreres i Likestillings- og diskrimineringsombudets virksomhet. Tiltakene her er at Sametinget må etablere faste møter med Likestillings- og diskrimineringsombudet og at Sametinget må medvirke til at de sikres samisk kompetanse ved ombudets kontor.

Eva Josefsen konkluderte i sin rapport fra 2004 «Sametinget som likestillingspolitisk arena» at likestillingsarbeidet var for lite institusjonalisert. Behovet for et organ for overvåking og rapportering om likestillings- og diskriminerings spørsmål kan tyde på at det fremdeles mangler institusjonaliserte rammer for dette politikkområdet. Alternative løsninger for dette blir et spørsmål om hva som tjener saken best. Gåldu er opprettet nettopp for å styrke urfolks rettigheter, men trenger økte ressurser. I og med at denne institusjonen er opprettet av regjeringen, antas det at det er etablerte rutiner for tilbakemeldinger til overordnet nivå om status. Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg sett etter samarbeidslenker mellom Sametinget og Regjeringen. Om man ser på Sametinget som «statens forlengede arm» vil Regjeringens handlingsplaner for likestilling samt stortingsmeldinger være tilstrekkelig også for det samiske samfunn. Selvfølgelig under forutsetning av at de tar opp det norske urfolks situasjon og ikke bare omtales i en fellesbetegnelse som «personer med minoritetsbakgrunn». Det er store forskjeller om man er innvandrere eller tilhører Norges urbefolkning.

Alternativ til å oppnevne et eget organ er at Sametingsrådet selv ivaretar denne funksjonen eller at Sametingets kontrollutvalg som har ansvaret for å kontrollere øvrig forvaltning også kontrollerer likestillingsarbeidet. På en slik måte vil politikkområdet bli mer institusjonalisert og det blir enklere å få et eieforhold til arbeidet.

Strategien «Statusen til og kunnskapen om immaterielle rettigheter må styrkes og sikres på lik linje med materielle rettigheter» omhandler like gjerne likestilling i forhold til det norske samfunnet og kunne dermed være en del av andre overordnede planer. Neste strategi under samme delmål er: «Arbeide for at samisk språk- og kulturkompetanse integreres i Likestillings- og diskrimineringsombudets virksomhet». Muligheten for å snakke sitt eget språk, utøve sin kultur og forvalte samiske kulturminner er grunnleggende utfordringer for et bærekraftig samisk samfunn, men det fremmes bare ett tiltak: «I Sametingets rettighetsarbeid må også immaterielle rettigheter inkluderes». Tiltaket blir for lite konkret for hvordan dette skal gjøres og hvem som har ansvaret. Temaet er heller ikke nevnt i likestillingspolitisk redegjørelse i sak 37/12, verken når det gjelder status eller som videre satsningsområde for neste handlingsplan i kommende valgperiode.

4.4.2 Immaterielle rettigheter som likestilling?

Hva forblir taust i delmål 4 er det ikke noe enkelt svar på. Delmålet spenner vidt fra behov for å institusjonalisere likestillingsarbeidet i samisk kompetansemiljø til å sikre immaterielle rettigheter. Innledningsvis i denne oppgaven sa jeg at til hjelp for å svare på hva som forblir taust skulle jeg se etter svar i teorien, annen forskning eller politiske dokumenter.

Det er vanskelig å knytte dette delmålet og strategiene generelt til noen teorier om kjønn eller likestilling for å se hva som forblir taust. Det er heller ikke funnet noen data i annen forskning som kan supplere hva som forblir taust.

Delmålet er omfattende og gir dermed ingen umiddelbare svar på hva som forblir taust.

4.4.3 Vold i nære relasjoner

Målet for dette innsatsområdet er: «Både kvinner og menn skal ha rett til liv fritt for vold og trusler om vold og barn skal ha rett til en oppvekst uten overgrep og frykt». I innledningen skrives det at kvinner i større grad enn menn er utsatt for den mest alvorlige volden og at barn som opplever vold i hjemmet blir utsatt for store skadevirkninger. Det vises også til at Justis- og politidepartementets «handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011» som utgangspunkt for Sametingets arbeid. I regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner er målsettingene at: ofrene skal sikres nødvendig hjelp og beskyttelse, voldsspiralen skal brytes ved å styrke behandlingstilbudet til voldsutøveren, ofrene skal gis tilbud om tilrettelagte samtaler med voldsutøver, kunnskap og samarbeid i hjelpeapparatet skal styrkes, forskning og utviklingsarbeid skal iverksettes, vold i nære relasjoner skal synliggjøres, vold i nære relasjoner skal forebygges gjennom holdningsendringer (Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011).

Strategien som Sametinget har valgt er: «et styrket hjelpeapparat bygd på samisk språk og kultur mot alle former for vold i nære relasjoner». Tiltakene er at samiske barns rettssikkerhet og rettigheter må ivaretas gjennom barnehus. Arbeide for et styrket hjelpeapparat rettet mot personer som er utsatt for vold og arbeide for et tilrettelagt behandlingstilbud for voldsutøvere i samiske samfunn. Jeg har valgt å plassere dette innsatsområdet i modellen «etnisitet - samiske samfunn» fordi strategiene og tiltakene retter seg spesielt mot samfunnet og skal ivareta samenes utfordringer spesielt. Innsatsområdet kunne vært under kategoriene «kjønn-samiske samfunn», men bortsett fra innledningen som sier at kvinner er mer utsatt for vold enn menn, er ikke tiltakene spesielt rettet mot kvinner.

Vold i nære relasjoner foregår ofte i den private sfære og ut fra liberalistisk perspektiv er det et skarpt skille mellom hva som er privat og hva som er et offentlig anliggende. Motsetningen er radikalfeministisk som sier at selv om det er personlig kan det være et politisk spørsmål og dermed også relatert til samfunnet.

I noen sammenhenger hevdes det at samiske samfunn er matriarkalsk, som betyr at det er kvinnene som er familienes overhode (Kramvig og Flemmen 2010). Dette i tillegg til at det oppfattes slik at samiske familier ofte har sterke band mellom generasjoner, gjør at det kan være vanskelig å avsløre voldsutsatte forhold.

I likestillingspolitisk redegjørelse 2012 sak 37/12, som ble behandlet på slutten av planperioden september 2012, fastslår Sametinget at på dette området er kunnskapsgrunnlaget for dårlig til å kunne sette i gang konkrete tiltak og det er i tillegg et tabubelagt og ømtålig emne. Det er derfor igangsatt et prosjekt sammen med Justisdepartementet med målsetting for å få bedre kunnskapsgrunnlag. I rapporten til Ketil L. Hansen (2012) vises det også til at det fra høsten 2012 startet nytt studie om temaet vold og overgrep i nære relasjoner i samisk og norsk befolkning.

4.4.4 Forebyggende tiltak

Hva som forblir taust under dette innsatsområdet er forebyggende tiltak. Ved en annen problemforståelse ville fokuset vært på forebygging av vold og ikke offentlige behandlingstilbud i etterkant.

Radikalfeminismens «det personlige er politisk» kan være et perspektiv for å se hvordan handlingsplanen også bør omfatte den private sfære på dette området. Forebygging kan for eksempel være gjennom å identifisere voldsutsatte grupper eller kunnskapsformidling. Involvering av barnehager og skoler som kan avdekke voldsbruk og ikke minst drive holdningsskapende arbeid. Statistikk som viser omfanget av problemet vil kunne gi en synliggjøring av problemet. Forebygging av voldtekter er et tema som ikke berøres spesifikt i handlingsplanen. Det er overgrep som rammer det personlige og i tillegg er voldtekter et utbredt samfunnsproblem.

Andre momenter som forblir taust er samarbeidet med kommunale myndigheter i forbindelse med utarbeidelse av kommunens handlingsplaner mot vold. På en slik måte vil Sametinget bidra med kunnskaper om samiske utfordringer som bør innlemmes også på lokalt nivå.

4.4.5 Oppsummering

Dette kapittelet har sett på hvordan handlingsplanen presenterer etnisitet relatert til det samiske samfunn. Delmål 4 som omhandler at likestillingsperspektivet må implementeres i rettighetsarbeid tar opp at arbeidet må forankres i samisk kompetansemiljø. Sametingets behov for etablering av organ for overvåking av og rapportering om likestillings- og diskriminerings spørsmål kan være et tegn på manglende institusjonalisering av arbeidet. Ivaretagelsen av immaterielle rettigheter i rettighetsarbeidet vil muligens bli bedre ivare tatt i andre overordnede planer og er vanskelig å knytte til teorier om kjønn og likestilling. Hovedmålsettingen om at likestillingen skal implementeres i alle politikkområder skal likevel bidra til at kjønnsperspektivet i arbeidet blir ivare tatt.

I pkt. 4.4.3 presenteres hvordan man ser på likestilling i form av bekjempelse av vold i nære relasjoner i handlingsplanen. Sametinget har tatt utgangspunkt i regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner for 2008-2011 og bruker det som utgangspunkt. Det kan være vanskeligere å avsløre vold i matriarkalske samfunn hvor kvinner har en høy status og i tillegg sterke bånd mellom generasjonene. Sametinget mener at det er en kunnskapsmangel på området og Justisdepartementet har startet prosjekt om vold i nære relasjoner.

Hva som forblir taust i innsatsområdet om forebygging av vold i nære relasjoner er ut fra radikalfeministisk perspektiv at likestillingspolitikken også må omhandle den private sfære. Ut fra at vold i nære relasjoner ofte foregår i hjemmet må forebyggende arbeid være en del av handlingsplanen. Forebygging voldtekter forblir taust som eget tema i handlingsplanen, men er både et personlig problem for de som rammes og et samfunnsproblem.

For å øke kunnskapen om etniske utfordringer omkring temaet er samarbeid med lokalnivået (kommunene) foreslått som et taust tema i handlingsplanen.

Kap. 5 Avslutning

«Det farligste for likestillingen er myten om at vi har likestilling!» sa sametingsrådsmedlem (2009-2013) Vibeke Larsen i en kronikk 8. mars 2012. Hun viste til at noen hevdet at nå hadde kvinner tatt halve makta i Sametinget, og mesteparten av makta i sametingsrådet, så nå fikk det holde. Larsen var uenig i dette, og hevdet at likestilling handler om rettigheter, plikter, muligheter og i tillegg hvilke verdier samfunnet skal bygges på.

Formålet med oppgaven har vært å undersøke hvilken problemforståelse av kjønn og likestilling Sametinget har. Likestilling er det ikke noen entydig definisjon på verken i det norske eller det samiske samfunn. I offentlig forvaltning vedtas det mange strategiske planer som skal være til hjelp for politikere og administrasjon for å gjennomføre politiske intensjoner og målsettinger. Sametinget vedtok i 2008 «Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013» og er dermed det politiske dokumentet som ville kunne gi svar på hvilken forståelse av kjønn og likestilling daværende politikere hadde. Problemstillingen som ble reist stilte to spørsmål til handlingsplanens målsettinger, strategier og tiltak;

1. Hvilken problemforståelse av kjønn og likestilling ligger til grunn for handlingsplanen?
2. Hva forblir taust i det politiske dokumentet?

Beslutningsprosess i forkant og effekter av handlingsplanen har ikke vært tema i denne oppgaven.

For å sette handlingsplanen i en referanseramme ga jeg en kort presentasjon av Sametinget og den politiske modellen med antall medlemmer og komiteer. Her vises det til at Sametinget har oppnådd kjønnsbalanse i større grad enn kommunene, fylkestingene og Stortinget. Likestillingens utvikling i det norske samfunn og samiske samfunn var et bidrag for å vise konteksten og tidsaspektet til handlingsplanen.

Oppgavens aktualitet baserer seg på at det i Norge ikke er forsket mye på kjønn og likestilling når det gjelder samer. Masteroppgavens tema vil dermed bidra til bedre innsikt og forståelse av fenomenet samisk likestilling.

Kvalitativ metode ble valgt ut fra problemstillingen som krevde åpenhet og fleksibilitet i prosessen. Videre ble dokumentanalyse valgt som adekvat undersøkelsesmetode. Analytisk rammeverktøy som er brukt i tillegg er «What's the problem?» av Carol Lee Bacchi. Spørsmålene i problemstillingen er to av fem kontrollspørsmål som Bacchi (1999) bruker for å undersøke hvordan problemer representeres i politiske dokumenter. For å besvare spørsmålene er det tatt utgangspunkt i teoretiske perspektiver, annen forskning, og politiske dokumenter på statlig nivå for likestillingsfeltet. Datainnsamlingen foregikk ved å finne dokumenter som var tilgjengelig på internett og Sametingets hjemmesider.

Som teoretisk tilnærming i analysen har likestilling som liberalfeminisme eller radikalfeminisme vært sentral. Kjønn kan også forstås ut fra flere perspektiver, og i denne sammenhengen nevnes biologisme eller den konstruktivistiske tilnærmingen «doing gender». Samer er Norges urbefolkning og etniske minoriteter, og det ble derfor nødvendig å foreta noen teoretiske refleksjoner om majoritetsinkluderende tilnærming og en mulig «andre-gjøring» av minoriteter.

For å strukturere analysen utarbeidet jeg en modell inneholdt kategoriene; «kjønn-Sametinget», «kjønn-samiske samfunn», «etnisitet-Sametinget», «etnisitet- samiske samfunn». Handlingsplanens målsettinger, strategier og tiltak ble fordelt innenfor disse fire kategoriene i modellen ut fra innholdet og hvem tiltakene oppfattes å rette seg mot. Gjennomgående i de fire hovedkapitlene i analysen ble de to spørsmålene fra Carol Lee Bacchi stilt: hva er problemet og hva forblir taust? På en slik måte skulle det bli mulig å gi svar på problemstillingen og hvilken problemforståelse av kjønn og likestilling som ligger til grunn for handlingsplanen, og hva forblir taust i det politiske dokumentet.

I analysen er det på slutten av hvert hovedkapittel foretatt en oppsummering og disse gjentas derfor ikke her i avslutningen. Nå trekkes det derfor bare noen overordnede linjer for å besvare problemstillingen.

Sametinget har en forståelse av likestilling som er mer enn kjønnsbalanse i politiske utvalg. Noe som de blant annet viser gjennom å vedta en egen handlingsplan for likestilling, selv om de har oppnådd lik fordeling av kvinner og menn i Sametingets plenum. Manglende legitimitet er en annen begrunnelse for å ha en likestillingspolitikk ut fra Sametingets mening.

Definisjonen av likestilling finner man i innledningen til innsatsområde 1 og sees på som Sametingets begrepsdefinisjon. De foreslåtte målsettinger, strategier og tiltak er løsningene politikerne har valgt ut fra en overordnet problemforståelse. Det er i oppgaven vist til ulike definisjoner på likestilling gjennom teoretiske perspektiver og politiske dokumenter fra statlige myndigheter. Analysen av handlingsplanen har vist at det har vært vanskelig å finne entydig forståelse av kjønn og likestilling hos Sametinget, slik problemstillingen spør etter.

Handlingsplanen viser på noen punkter at likestilling kan forstås som likeverd i forhold til det norske samfunnet er en forståelse av likestilling. Respekt og likeverd er begreper som brukes i Sametingets handlingsplan og som det i denne oppgaven har vært brukt en del plass på å analysere. På spørsmål om hva som forblir taust er et av svarene at handlingsplanen ikke viser tydelighet på skille mellom når snakker man om likeverd i forhold til majoritetssamfunnet eller likestilling innad i det samiske samfunn. Uttalelsen fra *samisk kvinne* som sa at samer er mer opptatt av samfunnsperspektiv fremfor kjønnsperspektiv er en bekreftelse på behovet for en tydeliggjøring av hva er de spesielle utfordringene i samiske samfunn er nødvendig. Måten Sametinget definerer problemet likestilling er virkelighetskonstruerende og påvirker maktstrukturene. Tydelighet på målsettingene, ansvarsfordeling og tidsperspektivet burde derfor være en del av handlingsplanen.

Sametinget forstår likestilling som noe som angår begge kjønn og hevder i delmål 1 at kvinner må gi plass til menn i likestillingsarbeidet. Problemforståelsen er i samsvar med lovverket om likestilling for begge kjønn. Selv om feminismen er mest opptatt av kvinner ser de også at det kan foregå urettferdighet mellom kjønn, og som rammer menn. I analysen viste jeg til at kanskje er det maktforhold om hvem likestillingsarbeidet skal ivareta som egentlig tas opp i dette punktet. Likestillingspolitisk redegjørelse for 2012 forteller at det nå er innarbeidet gode rutiner for at politikken som utformes skal analyseres i forhold til kjønn. Dermed må man anta at det avdekkes hvorvidt likestillingsarbeidet forfordeler kvinner eller menn.

Et område som forblir taust er likestillingspolitikken implementering i administrasjonen. Sametingets forståelse av likestilling sier ikke noe om hvilke krav som stilles til administrative rekrutteringer eller utøvelse av ledelse. Rapportering og økonomiske konsekvenser av likestillingsarbeidet er i handlingsplanen redusert til noen få linjer. Her fremgår det blant at den årlige likestillingspolitiske redegjørelse skal vise status for strategiene i handlingsplanen.

Om dette ansees å oppfylle likestillingslovens aktivitets- og redegjøringsplikt fremkommer ikke. Administrative rutiner vil kunne bidra til en institusjonalisering for denne delen av likestillingsarbeidet.

Sametingets forståelse av kjønnslikestilling fremkommer ved fokus på begge kjønn i styrer og råd. Sametinget har kommet lengre når det gjelder kjønnsbalanse enn ved andre valg i Norge. Dette ut fra at det i forkant av hvert sametingsvalg vedtas om det skal stilles krav om kjønnsbalanse på listeforslagene. I tillegg fastslår handlingsplanen krav til lik kjønnsrepresentasjon i styrer og verv for de som får driftstilskudd over Sametingets budsjett. Selv om det stilles krav til eksterne styrer har man bare en målsetting om å tilstrebe lik kjønnsrepresentasjon i egne komiteer. Sametingsrådet har heller ikke krav til kjønnsbalanse i Sametingets retningslinjer. Det som forblir taust i forståelsen av likestilling på dette området, er hvordan sikre tiltakene formelt. Analysen i oppgaven antyder avmakt fra Sametinget, all den tid at med enkle grep her kan kjønnsbalansen sikres i egenorganisasjon først og fremst. Dersom man mener alvor med likestillingspolitikken i Sametinget burde krav til kjønnsbalanse til listeforslag være forskriftsfestet en gang for alle. Kjønnsbalanse i Sametingets komiteer og Sametingsrådet burde også være en selvfølge.

Sametinget tar også opp kjønnsdelt arbeidsliv som en forståelse av likestilling. Politikerne er opptatt av kvinners rettsstilling i primærnæringer blant annet, og likestillingspolitisk redegjørelse hevder at primærnæringer alltid har vært viktig i samiske samfunn. Rapport utarbeidet av Hansen (2012) viser at samiske kvinner og menn gjør tradisjonelle yrkesvalg på linje med majoritetsbefolkningen. Andre utfordringer er at flere kvinner tar høyere utdanning og flytter utenfor samiskspråklige områder, mens gutter har større frafall enn jenter på videregående skole. Handlingsplanen har egne delmål med strategier for kjønnsperspektivet når det gjelder materielle og immaterielle rettigheter. Samer som urfolk har særlige rettigheter når det gjelder ivaretagelse av språk og kultur gjennom internasjonale konvensjoner og nasjonale lover. En slik forståelse av likestilling som er relatert til etnisitet krever kunnskap om hvilke tiltak som kan ivareta et bærekraftig samisk samfunn. Behov for kunnskap er for øvrig noe som nevnes flere ganger i Sametingets handlingsplan for likestilling.

Innsatsområdene om toleranse for ulike seksuelle legninger og bekjempelse av vold i nære relasjoner viser en forståelse av likestilling som er vanskelig å knytte til de benyttede teoretiske perspektiver. Temaene er imidlertid aktuell i forskningslitteratur og statlige styringsdokumenter.

Sametinget opplyser at det har vært vanskelig å få gjennomført tiltakene i planperioden. Situasjonen med å være minoriteter blant minoriteter kan være vanskelig og derfor viktig likestillingsfokus Sametinget har. Det som forblir taust er tema som seksuell trakassering. Når det gjelder vold i nære relasjoner ville en annen problemforståelse i større grad ta opp forebyggende arbeid.

Likestillings – og diskrimineringsombudet har flere uavhengige faktorer for å bekjempe diskriminering og fremme likestilling. Blant disse forblir klasse, religion, nedsatt funksjonsevne og alder taust i handlingsplanen.

Oppsummert kan man si at det ikke er mulig å knytte Sametingets forståelse av kjønn og likestilling til noen enhetlig forståelse. Gjennom analysen har jeg vist til hvordan deler av handlingsplanen støttes av teoretiske perspektiver, statlige styringsdokumenter eller annen forskning. Handlingsplanen viser at kjønnslikestilling er viktig for Sametinget og store deler av målsettingene, strategiene og tiltakene er derfor viet til forståelsen av kjønn relatert til Sametinget som egen institusjon eller det samiske samfunn. Urfolksperspektivet fremkommer i mindre grad i relasjonen til Sametinget som institusjon og i noen grad til det samiske samfunnet. Oppgavens ytringer om hva som forblir taust er gjort ut fra mitt ståsted støttet av teori, annen forskning og politiske dokumenter. Faren for å bidra til minorisering og en «andregjøring» av det samiske har vært til stede i dette arbeidet, men forsøkt unngått. Intensjonen har vært å bidra til bedre innsikt og forståelse av samisk likestillingspolitikk gjennom å besvare problemstillingen.

For videre forskning vil jeg nevne at det er lite forskning på kjønn og etnisitet i relasjon til hverandre. Hvilke effekter Sametingets handlingsplan har for å oppnå likestilling i samiske samfunn kunne også vært interessant.

LITTERATURLISTE

- Bacchi, Carol Lee, 1999: *Women, Policy and Politics. The Construction of Policy Problems*”, London: Sage Publications Ltd.
- Balto, Áila Márge Varsi, 2011: “*Sametingets tillit blant egne velgere: holdninger til et demokrati i støpeskjeen*» s. 159-197, I: Josefsen, Eva og Saglie Jo (red) «Sametingsvalg – Velgere, partier, medier», Oslo: Abstrakt forlag
- Berg, Anne-Jorun, Flemmen, Anne Britt og Gullikstad, Berit, 2010: «*Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer*», s.11-38, I: Berg, Anne-Jorunn, Flemmen, Anne Britt og Gullikstad, Berit (red.): ”Likestilte norskheter – Om kjønn og etnisitet”, Trondheim: Tapir akademisk forlag
- Bondevik, Hilde og Rustad, Linda, 2009: «*Humanvitenskapelig kjønnsforskning*», s. 42-62, I:Lorentzen, Jørgen og Mühleisen, Wenche (red): «Kjønnsforskning – En grunnbok», 2.opplag, Oslo: Universitetsforlaget AS,
- Ellingsæther, Anne Lise og Solheim, Jorun, 2002: «*Makt – kjønn – arbeidsliv: Teoretisk landskap*», s. 13-62, I: Ellingsæther, Anne Lise og Solheim, Jorun: «*Den usynlige hånd*», 1. opplag, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Eriksen, Thomas Hylland, 1998: «*Små steder – store spørsmål: innføring i sosialantropologi*» Oslo: Universitetsforlaget, I: NOU 2012:25 *Politikk for likestilling*
- Giddens, Anthony: «The Transformation of Intimacy.Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies”, I: Røthing, Åse og Aarseth, Helene, 2009: «*Kjønn og familie*», 2. opplag, s. 169-175, I: «Kjønnsforskning», Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red), Oslo: Universitetsforlaget
- Halsaa, Beatrice, 1996: «*Variasjoner over et tema: feminisme som teori*», s. 141-189, I: Holter, Harriet, Halsaa, Beatrice, Ros van der, Janneke, Skjønberg, Else, Øvrelid, Bjarne (red): «*Hun og Han Kjønn i forskning og politikk*» Pax Forlag
- Holst Cathrine, 2009: «*Hva er feminisme*», Oslo: Universitetsforlaget AS
- Holter, Øystein Gullvåg, 2003; «*A Theory of Gender, Patriarchy and Capitalism*”I: “Menns livssammenheng”. Oslo: ad Notam Gyldendal. I: Solbrække, Kari Nyheim og Aarseth, Helene: «*Samfunnsvitenskapenes forståelser av kjønn*», s. 63-76:I: «Kjønnsforskning», 2. opplag, Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red), Oslo: Universitetsforlaget
- Josefsen, Eva og Saglie, Aardal, Bernt, 2011: *Valgordningen ved sametingsvalg – en viktig rammebetingelse*, s.32-56, I: Josefsen, Eva og Saglie, Jo (red), Sametingsvalg Velgere, partier og medier. Oslo: Abstrakt forlag AS

Kramvik, Britt, 2006: «*Finnmarksbilder*». Dr.polit.-avhandling, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø. I: «*Mangold, likhet og likestilling i Sápmi*», I: «Likestilte norskheter – Om kjønn og etnisitet» Anne-Jorunn Berg, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.), Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Kramvik, Britt og Flemmen, Anne Britt, 2010: «*Mangold, likhet og likestilling i Sápmi*», I: «Likestilte norskheter – Om kjønn og etnisitet» Anne-Jorunn Berg, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.), Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Kristensen, Guro Korsnes, 2010: «*Om barnetall, likestilling og «norskhet»*» I: «Likestilte norskheter – Om kjønn og etnisitet» Anne-Jorunn Berg, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.), Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Lorentzen, Jørgen, 2009: «*Hva er kjønnsforskning?*», 2. opplag s.15-20, I: «Kjønnsforskning», Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red), Oslo: Universitetsforlaget

Lorentzen, Jørgen, 2009: «*Forskning på menn og maskuliniteter*», s.121-133, I: «Kjønnsforskning», 2. opplag, Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red), Oslo: Universitetsforlaget

Mehmetoglu, Mehmet, 2004: «*Kvalitativ metode for merkanfile fag*» Bergen: Fagbokforlaget

Røthing, Åse og Aarseth, Helene, 2009: «*Kjønn og familie*», s. 169-175 I: «Kjønnsforskning», 2. opplag, Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red), Oslo: Universitetsforlaget

Rustad, Linda, 1999: «*Kunnskapspolitiske utfordringer i likhets- og forskjellsdebatten*», s. 85-101, I: Lotherington, Ann Therese og Markussen, Turid (red.), 1999: «Kritisk kunnskapsspraksis - Bidrag til feministisk vitenskapsteori» Oslo: Spartacus Forlag

Said, Edward, 2001: «*Orientalismen*». Oslo: De norske Bokklubbene. I:

Kristensen, Guro Korsnes, 2010: «*Om barnetall, likestilling og «norskhet»*» I: «Likestilte norskheter – Om kjønn og etnisitet» Anne-Jorunn Berg, Anne Britt Flemmen og Berit Gullikstad (red.), Trondheim: Tapir Akademisk Forlag

Scott, Joan W. 1991b «*Experience*» i Judith Butler og Joan W. Scott (red.) *Feminist Theorize the Political*, New York og London: Routledge. I:

Rustad, Linda, 1999: «*Kunnskapspolitiske utfordringer i likhets- og forskjellsdebatten*», s. 85-101, I: Lotherington, Ann Therese og Markussen, Turid (red.), 1999: «Kritisk kunnskapsspraksis - Bidrag til feministisk vitenskapsteori» Oslo: Spartacus Forlag

Silverman, David: «*Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*. 2nd. Ed London. I: Thagaard, Tove, 2008: «*Systematikk og innlevelse*», 4. opplag. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Skjeie, Hege (1992): Den politiske betydningen av kjønn. En studie av norsk topp-politikk, Institutt for samfunnsforskning, Oslo, Rapport 92:11, I: Josefsen, Eva, 2004
Norut NIBR Finnmark-rapport: 2004:9 «*Sametinget som likestillingspolitisk arena*»
Alta

Solbrække, Kari Nyheim og Aarseth, Helene: «*Samfunnsvitenskapenes forståelser av kjønn*», s. 63-76: I: «*Kjønnsforskning*», 2. opplag, Jørgen Lorentzen og Wencke Mühleisen (red), Oslo: Universitetsforlaget

Stordahl, Vigdis, 2003: *Sametinget – kvinner begrenset adgang*”, s, 219-245, I:
Bjerkli, Bjørn og Selle, Per (red.) «*Samer, makt og demokrati*», 1. utgave, 1. opplag 2003
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Teige, Marit, 2009: «*Kjønn og politikk*», s. 185-196
I: Lorentzen, Jørgen og Mühleisen, Wenche (red) : «*Kjønnsforskning – En grunnbok*», 2. opplag, Oslo: Universitetsforlaget AS

Thagaard, Tove, 2008: «*Systematikk og innlevelse*», 4. opplag
Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Tjora, Aksel, 2012: «*Kvalitative forskningsmetoder i praksis*»
Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS 2012

Walle, Thomas Michael, 2009: «*Kjønn og etnisitet*», s. 218-226, I: I:
Lorentzen, Jørgen og Mühleisen, Wenche (red): «*Kjønnsforskning – En grunnbok*», 2. opplag, Oslo: Universitetsforlaget AS

Østerud, Øyvind, Goldmann, Mogens N. og Pedersen Kjell (red.), 2001;
«*Statsvitenskapelig leksikon*», 2. opplag, Oslo: Universitetsforlaget

Offentlige publikasjoner:

St.meld.nr. 28 (2007-2008) «*Samepolitikken*»

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-28-2007-2008-.html?id=512814>

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet:

NOU 2011:18 Struktur for likestilling:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2011/nou-2011-18.html?id=663064>

NOU 2011:15 Politikk for likestilling

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/nouer/2012/nou-2012-15.html?id=699800>

«*Handlingsplan for å fremme likestilling og hindre etnisk diskriminering -2012*»

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Planer//hpl_etnisk_diskriminering.pdf

Likestilling 2014

regjeringens handlingsplan for likestilling mellom kjønnene

http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Likestilling/likestilling_2014.pdf

Regjeringens handlingsplan – Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012 <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/likestilling-og-diskriminering/seksuell-orientering-og-kjonnsidentitet/ny-utgave-av-regjeringens-handlingsplan-.html?id=537226>

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/rapporter_planer/planer/2007/vendepunkt---handlingsplan-mot-vold-i-na.html?id=500470

Stortingsmelding nr. 44, 2012-2013: «Likestilling kommer ikke av seg selv»

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-44-20122013.html?id=731019>

Rapporter:

Josefsen, Eva, 2004: «*Sametinget som likestillingspolitisk arena*»

Norut NIBR Finnmark-rapport: 2004:9, Alta

<http://www.norut.no/content/download/412259/921945/file/Sametinget+som+likestillingspolitisk+arena+-+nov+04.pdf>

Hansen, Ketil Lenert, 2012: «*Likestillingsstatus blant samer-en kunnskapsstatus*»
Universitetet i Tromsø

http://kilden.forskningsradet.no/c79332/artikkel/vis.html?tid=79452&strukt_tid=79332

Djuve Anne Britt, Kavli Hanne C. og Tronstad Kristian R., 2011:

«*Et etnisk perspektiv på likestilling – En kartlegging av politiske dokumenter og kunnskapstilfang*»

<http://www.faf.no/pub/rapp/10127/index.html>

Fafo-rapport 2009:26

Lesbiske og homofile i Sápmi: <http://www.faf.no/pub/rapp/20116/>

Internett:

Fremskrittspartiets prinsipp- og handlingsprogram

<http://www.frp.no/nor/mener/Aktuelt/Prinsipp-og-handlingsprogram>).

Gáldu – Kompetansesenter for urfolks rettigheter

<http://www.galdu.org/web/index.php?sladja=48&vuolitsladja=82&giella1=nor>,

Kronikk av Rådsmedlem Vibeke Larsen ifbm. Kvinnedagen 2012:

<http://www.sametinget.no/Om-Sametinget/Organisasjonsstruktur/Sametingsraadet/Det-farligste-for-likestillingen-er-myten-om-at-vi-har-likestilling> Lest 8.1.13

Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner: <http://lh.no/> Lest 16.09.13

LOV 1987-06-12 nr 56: Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven).
<http://www.lovdatab.no/all/hl-19870612-056.html>
Lastet ned 13.10.12.

Reform – Ressurscenter for menn: <http://reform.no/om-reform>

Sametinget: <http://www.sametinget.no/Om-Sametinget/Bakgrunn>

Sametingets handlingsplan for likestilling 2009-2013:
<http://www.sametinget.no/Dokumenter>, sist lest 14.11.13

Likestillingspolitisk redegjørelse for 2012, sist lest 14.11.13
<http://www.sametinget.no/Dokumenter/Soek-etter-saker>

Stemmerettsjubileum 2013: www.stemmerettsjubileum.no, lest 14.10.13

Valghåndboken, Kommunal- og regionaldepartementet
http://www.regjeringen.no/upload/KRD/Kampanjer/valgportal/valgmedarbeidere/Valghandbok/Valghandboken_01072011_Bokmal.pdf Lest 11.11.12